

Onsdagen den 15 november

Kl. 10.00

*Fyllnadsval till
utskott*

§ 1 Fyllnadsval till utskott

TALMANNEN: Moderata samlingspartiets partigrupp har som suppleant i finans- och näringsutskotten under Sven-Olov Träffs ledighet anmält hans ersättare Per Westerberg.

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

Talmannen förklarade därefter vald till

suppleant i finansutskottet och näringsutskottet
Per Westerberg (m)

§ 2 Justerades protokollet för den 7 innevarande månad.

§ 3 Föredrogs och hänvisades
Proposition
1978/79:66 till civilutskottet

§ 4 Föredrogs och hänvisades
Motion
1978/79:40 till näringsutskottet

§ 5 Föredrogs och bifölls
Interpellationsframställningar 1978/79:82–84

§ 6 Marknadsföringen av alkoholdrycker och tobaksvaror

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1978/79:1 med anledning av propositionen 1977/78:178 med förslag till lagstiftning om marknadsföringen av alkoholdrycker och tobaksvaror jämte motioner.

I propositionen 1977/78:178 (handelsdepartementet) hade regeringen föreslagit riksdagen att anta av lagrådet granskade förslag till

1. lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker,
2. lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror,
3. lag om ändring i lagen (1975:1154) om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror,
4. lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes bl. a. följande:

”Riksdagen beslutade under 1976/77 års riksmöte att begära att regeringen skulle lägga fram förslag till förbud mot alkoholkonsumtion. Redan tidigare har riksdagen uttalat sig för åtgärder i syfte att minska tobaksbruket.

Förslaget i propositionen får ses mot bakgrund härav och de allvarliga hälsorisker som är förbundna med bruket av alkohol och tobak. De föreslagna reglerna omfattar alla slag av marknadsföringsåtgärder som näringsidkare riktar till konsumenterna och som avser spritdrycker, vin, starköl och öl samt tobak. Däremot lämnas lättöl utanför regleringen.

Grundregeln i förslaget är att särskild måttfullhet skall iakttagas vid marknadsföringen, dvs. reklamen skall – i den mån den får förekomma – vara starkt begränsad och återhållsam. Förbud skall gälla mot marknadsföring som är påträngande, uppsökande eller som uppmannar till bruk av alkohol och tobak. Detta innebär att bl. a. utomhusreklam och direktreklam till konsumenterna inte får förekomma.

Tidningsannonsering för spritdrycker, vin och starköl förbjuds utom i viss fackpress. Tobaksannonsering får endast förekomma i starkt begränsade och återhållsamma former samt under förutsättning att i annonsen på ett framträdande sätt återges den varningstext och innehållsdeklaration som enligt lag skall finnas på varans förpackning.

Tillämpningen av lagstiftningen knyts till marknadsföringslagen och kommer alltså att handhas av konsumentombudsmannen (KO) och marknadsdomstolen.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1977/78:1952 av Eric Enlund (fp), vari hemställdes att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1977/78:178 beslutade att förbudet mot tidningsannonsering skulle omfatta även öl och tobaksvaror,

1977/78:1953 av Tyra Johansson m. fl. (s), vari hemställdes att riksdagen med avslag på propositionen 1977/78:178 i vad avsåg förslaget till lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror skulle anta ett i motionen framlagt förslag till lag i ämnet, innebärande bl. a. förbud mot tobaksannonsering,

1977/78:1957 av Torsten Bengtson m. fl. (c, m, fp), vari hemställdes att riksdagen i anslutning till lagstiftningen om marknadsföring av alkoholdrycker som sin mening gav regeringen till känna vad som anförts i motionen,

1977/78:1961 av Karin Ahrlund (fp) och Torkel Lindahl (fp), vari hemställdes att riksdagen skulle avslå propositionen 1977/78:178, samt

1977/78:1962 av Joakim Ollén (m).

Utskottet hemställde

1. beträffande bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker att riksdagen med avslag på

a) motionen 1977/78:1961 i ifrågavarande del,

- b) motionen 1977/78:1962,
- c) motionen 1977/78:1952 i ifrågavarande del och motionen 1977/78:1957 i häremot svarande del,
- d) motionen 1977/78:1957 i övrigt

skulle anta i propositionen 1977/78:178 framlagda förslag till

dels lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker,

dels lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker, dock med ändrad lydelse av ikraftträdandebestämmelsen i vardera lagen enligt utskottets förslag, innebärande att lagarna skulle träda i kraft den 1 juli 1979 i stället för den 1 januari 1979,

2. beträffande bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror att riksdagen med avslag på

- a) motionen 1977/78:1961 i ifrågavarande del,
- b) motionen 1977/78:1952 i ifrågavarande del och motionen 1977/78:1953 skulle anta det i propositionen 1977/78:178 framlagda förslaget till lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror, dock med ändrad lydelse av ikraftträdandebestämmelsen enligt utskottets förslag, innebärande att lagen skulle träda i kraft den 1 juli 1979 i stället för den 1 januari 1979,

3. beträffande viss formell lagändring att riksdagen med avslag på motionen 1977/78:1961 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1977/78:178 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1975:1154) om varningstext och innehållsdeklaration på tobaksvaror.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker av Nils Erik Wååg (s) och Hugo Bergdahl (fp) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1977/78:1952 i ifrågavarande del och motionen 1977/78:1957 i häremot svarande del och med avslag på

- a) motionen 1977/78:1961 i ifrågavarande del,
- b) motionen 1977/78:1962,
- c) motionen 1977/78:1957 i övrigt

skulle

dels anta det i propositionen 1977/78:178 framlagda förslaget till lag om vissa bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker, dock med ändrad lydelse av 2 § och ikraftträdandebestämmelsen enligt alternativt förslag, innebärande att förbudet mot tidningsannonsering skulle utsträckt till att gälla även öl,

dels anta det i samma proposition framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1977:293) om handel med drycker, dock med ändrad lydelse av ikraftträdandebestämmelsen enligt alternativt förslag, innebärande att lagen skulle träda i kraft den 1 juli 1979 i stället för den 1 januari 1979,

2. beträffande bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror av Nils Erik Wååg (s), Birgitta Hambraeus (c) och Hugo Bergdahl (fp) som ansett att

utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med anledning av propositionen 1977/78:178 i ifrågavarande del, motionen 1977/78:1952 i ifrågavarande del och motionen 1977/78:1953 och med avslag på motionen 1977/78:1961 i ifrågavarande del skulle anta förslag till lag med vissa bestämmelser om marknadsföring av tobaksvaror enligt alternativt förslag, innebärande att ett fullständigt förbud skulle införas mot tobaksannonsering och att bestämmelserna skulle träda i kraft den 1 juli 1979.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande beträffande bestämmelser om marknadsföring av alkoholdrycker av Sten Svensson (m) och Sven Eric Lorentzon (m).

NILS ERIK WÅÅG (s):

Herr talman! I stort har det varit ett nöje att i näringsutskottet få medverka till dess betänkande nr 1, som är ett godkännande av propositionen 1977/78:178 med förslag till lagstiftning om marknadsföringen av alkoholdrycker och tobaksvaror. Det är en beställning som riksdagen har gjort tidigare som därmed verkställs.

Det är bara i ett par detaljfrågor som jag och mina medreservanter vill gå litet längre än vad utskottet i övrigt har gjort. För att det inte skall sägas att riksdagens mest förkättrade grupp – nykteristerna – har slagit till igen skall jag börja med reservationen 2 i näringsutskottets betänkande nr 1. Denna reservation gäller tobaksreklamen.

Reklam har en uppgift: att öka konsumtionen. Olika resonemang kan föras om reklamen, och reklam kan förekomma i olika nyanser, vilket framgår såväl av olika motioner som av annat material som utskottet har haft till grund för sitt ställningstagande. Men ofrånkomligt är att för att reklam skall betalas måste en bedömning ha gjorts att den ökar konsumtionen. Ett gott belägg för det påståendet utgör farhågan för sysselsättningen vid ett reklamförbud, som har antytts i utskottsbetänkandet.

Tobaksbruket medför, som socialutskottet har sagt i sitt yttrande, skador som motiverar att konsumtionen bör begränsas i stället för att ökas. Jag skall bara peka på ett förhållande.

Här i landet omkommer mer än dubbelt så många människor – ca 3 000–4 000 per år – i cancer och hjärtinfarkter till följd av tobaksbruk som i trafiken. Det är ett förödande ståhej här i huset och i pressen om kärnkraften, där en teoretisk bedömning föreligger om ett dödligt olycksfall bland Sovjets och USA:s sammanlagda befolkning på 10 år. Det finns inte skäl för någon som helst tobaksreklam om man gör den jämförelsen. Minsta krav på logik talar för reservationen 2, och jag yrkar bifall till den.

Av alkoholförgiftning och följdjukdomar av spritmissbruk dör här i landet minst lika många människor som av tobaksbruk. För barn och ungdom utgör ölet inkörsporten till alkoholbruket. Hur befogat det är med ett reklamförbud för spritdrycker i allmänhet framgår av utskottsbetänkandet, och med samma logik som i fråga om tobaken bör reklamförbudet även gälla ölet. Någon ny

öldebatt behövs inte här i dag för den sakens skull. Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen 1.

ESSE PETERSSON (fp):

Herr talman! Det förslag till lagstiftning om marknadsföring av alkoholdrycker och tobaksvaror som läggs fram i propositionen har sin bakgrund i ett mångårigt utredningsarbete, i rekommendationer av internationella organ, bl. a. av Nordiska rådet, och i framställningar från riksdagen till regeringen. I samband med att förslag till ett nytt samlat alkoholpolitiskt program antogs våren 1977 anmodades regeringen att till riksmötet 1977/78 komma med förslag till förbud mot alkoholreklam.

1974 uttalade riksdagen att regeringen utan dröjsmål borde ge riksdagen tillfälle att ta ställning till ett program som innefattade åtgärder för en systematisk satsning i syfte att få till stånd en minskning av tobakskonsumtionen. Frågan om begränsning av tobaksreklamen var också aktuell, när riksdagen 1975 antog lagen om varningstexter och innehållsdeklARATIONER på tobaksvaror.

Alkoholdrycker är ett sammanfattande begrepp för spritdrycker, vin, starköl och öl. Det av regeringen föreslagna annonsförbudet gäller bara de tre förstnämnda varugrupperna och sålunda inte öl. Skatteutskottet anför nu enhälligt i ett yttrande till näringsutskottet att det i propositionen föreslagna annonsförbudet inte kan anses till fullo motsvara riksdagens önskemål om förbud mot alkoholreklam.

Socialstyrelsens nämnd för alkoholfrågor som är ett brett sammansatt organ för att bevaka just dessa frågor förordar ett uttryckligt förbud mot alkoholreklam. Man säger i sin skrivelse till utskottet att förbudet bör kompletteras med lagstiftning inom ramen för marknadsföringslagen. Nämnden anser dock ej åtgärder enligt en kompletterad marknadsföringslag vara tillräckliga utan vill ha ett absolut förbud mot alkoholreklam med lämpliga straffsanktioner.

Konstitutionsutskottet har i sitt yttrande till näringsutskottet inskränkt sig till att behandla endast frågan om huruvida lagstiftningen är förenlig med tryckfrihetsförordningen. Konstitutionsutskottet erinrar om att förbud mot kommersiell annons för alkoholhaltiga drycker och tobaksvaror möjliggjordes genom en ändring i tryckfrihetsförordningen som trädde i kraft 1974. Enligt 1 kap. 9 § tryckfrihetsförordningen gäller således utan hinder av tryckfrihetsförordningen vad i lag är stadgat bl. a. om förbud mot kommersiell annons i den mån annonstexten används vid marknadsföring av alkoholhaltiga drycker eller tobaksvaror.

Bakgrunden till kravet på annonsförbud när det gäller alkoholdrycker och tobaksvaror är de mycket allvarliga hälsorisker som är förbundna med bruk av dessa varor. Vi känner till de problem som hänger samman med tobaksbruket genom den forskning som bedrivits på detta område, varvid man bl. a. påvisat de cancerrisker som uppkommer genom bruk av tobak.

När det gäller bruket av alkohol kan vi bara hänvisa till det mänskliga lidande som drabbar alla dem som blivit missbrukare. De har inte önskat bli

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

missbrukare, utan har blivit det som en följd av konsumtionen. Enligt socialstyrelsens beräkningar har vi i dag ca 300 000 kroniskt alkoholskadade. Samtidigt kan vi konstatera att bruket av alkohol och andra droger medför att genomsnittligt 16 personer dagligen dör i det här landet på grund av just denna konsumtion. Vi kan se på de sjukvårdskostnader som uppstår på grund av drogkonsumtion. Det har beräknats att var fjärde sjukhussäng i storstäderna och var sjätte i landet i övrigt upptas av personer för vilka droger starkt bidragit till att de råkat i den här situationen.

Med detta som bakgrund är det ganska naturligt att begära ett totalt annonsförbud. Vi måste ju vidta vissa restriktioner, och i detta fall gäller det en solidaritetshandling gentemot just dem som har blivit skadade av dessa gifter. Detta gör att det är naturligt att inte bara gå så långt som man gjort i propositionen och utskottet utan att vi nu inför ett totalt annonsförbud dels när det gäller alkoholdrycker i sin helhet – alltså även beträffande öl –, dels i fråga om tobaksvaror.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 1 och 2 i näringsutskottets betänkande 1978/79:1.

I detta anförande instämde Börje Stensson, Margareta Andrén, Georg Åberg och Hans Lindblad (samtliga fp).

STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Näringsutskottet påpekar i sitt betänkande att marknadsföringen av alkoholdrycker och tobaksvaror redan är kringgådd av långtgående restriktioner.

De båda monopolbolagen – AB Vin- & Spritcentralen och Systembolaget AB – är redan nu enligt lag skyldiga att verka för att reklam och andra marknadsföringsåtgärder får en sådan utformning att de inte strider mot syftet att all dylik försäljning sker på sådant sätt att skador i möjligaste mån förhindras.

Utskottet erinrar vidare om att frivilliga begränsningar i alkoholreklamen tillämpas enligt särskilda anvisningar. Konsumentombudsmannen har träffat en överenskommelse med Föreningen Utländska vin- och spritproducenters ombud i Sverige om branschregler för marknadsföring av vin, spritdrycker och starköl.

Vidare påpekar utskottet att Svenska bryggareföreningens medlemmar frivilligt avstår från att rikta starkölsreklam mot den svenska marknaden. I vad gäller övriga ölklasser tillämpas frivilliga begränsningar.

Även i vad gäller marknadsföring av tobaksvaror erinrar utskottet i sitt betänkande om de lagstadgade föreskrifter som redan finns om varningstexter och innehållsdeklARATIONER på tobaksvaror.

Marknadsföringen av de båda berörda varugrupperna har under lång tid varit föremål för omfattande utredningsarbete. Under 1976 lade tobaks- och alkoholreklamutredningen fram sitt betänkande. Utredningen föreslog att konsumentverket skall se till att alkohol- och tobaksreklamen begränsas och att berörda företag iakttar "särskild måttfullhet" vid sin marknadsföring.

Enligt utredningen skall konsumentverket utfärda riktlinjer för vad som skall vara förbjudna inslag i alkohol- och tobaksreklamen.

Mot bakgrund av de krav som under hand framförts på totalförbud för alkohol- och tobaksreklam, ansåg utredningen att det inte var möjligt att genomföra ett totalförbud. Det skulle enligt utredarna omöjliggöra handel med dessa varor. Man påpekade att i andra länder – där totalförbud införts – har man tvingats till en rad undantagsbestämmelser, så att det i praktiken inte längre är fråga om något totalförbud.

Tobaks- och alkoholreklamutredningens förslag innebär att marknadsföringslagen skall reglera reklamen för alkoholdrycker och tobaksvaror. Utredningen anförde att marknadsföringslagen medger snabba ingripanden och att det blir möjligt att vid vite förbjuda reklam som bedöms som otillbörlig. Man påpekade att marknadsdomstolen redan förbjudit vissa former av dylik reklam. Dessutom har konsumentombudsmannen under den tid utredningen arbetat träffat branschöverenskommelser om vissa former för sprit- och tobaksreklam.

Utredningen fann det mot denna bakgrund ändamålsenligt att förbud och begränsningar fastställdes i anslutning till marknadsföringslagen. De föreslog därför ett slags kompletterande lagstiftning, varvid man med stöd av marknadsföringslagen skulle nå de syften som utredarna avsåg. Enligt detta förslag skall näringsidkare iaktta särskild måttfullhet vid marknadsföring av berörda varor.

Som redan nämnts föreslogs att konsumentverket skall utfärda riktlinjer för vad som är förbjudet. Följs inte dessa riktlinjer, blir det ytterst marknadsdomstolen som får avgöra vad som kan anses strida mot bestämmelsen om särskild måttfullhet. I anslutning härtill skulle förbud vid vite få användas som tvångsmedel.

När man mot den här bakgrunden studerar innehållet i proposition nr 178 finner man avvikelser i förhållande till tobaks- och alkoholreklamutredningens förslag. Orsaken härtill står att finna i det förhållandet att riksdagen i samband med behandlingen av alkoholpolitiken våren 1977 beslöt att göra en särskild beställning till regeringen. Riksdagen begärde då att regeringen skulle komma med förslag till förbud mot alkoholreklam. Därutöver hade riksdagen vid två tillfällen – åren 1974 och 1975 – gjort uttalanden som gick ut på en begränsning av tobaksreklamen.

Det regeringsförslag som nu behandlats av utskottet innebär lagfästa grundregler om att särskild måttfullhet skall iakttagas vid marknadsföring av alkoholdrycker och tobaksvaror. Kraven motiveras med hänvisning till de hälsorisker som anses förbundna med bruk av alkohol och tobak.

Propositionens förslag innebär vidare att tidningsannonsering för spritdrycker, vin och starköl förbjuds. Enda undantaget är reklamskrifter som enbart tillhandahålls på resp. försäljningsställe. Vidare innebär regeringsförslaget, att det blir obligatoriskt att i eventuella tidningsannonser för tobaksvaror återge den varningstext och innehållsdeklaration som enligt lag skall finnas på förpackningarna.

Mot den här bakgrunden kan vi konstatera att regeringen gått längre än vad

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

tobaks- och alkoholreklamutredningen förordade. Skillnaden är den som motsvaras av riksdagens begäran 1977 om förslag till förbud mot reklam för alkoholdrycker.

Detta förhållande tas upp i motion nr 1962 där motionären ställer sig avvisande till ett sådant förbud. Motionären menar att ett sådant förbud kan leda till att säljarna börjar använda olämpliga affärsmetoder, bl. a. i sin strävan att påverka restaurangerna.

En ytterligare invändning mot annonseringsförbud av särskilt intresse är, anför motionären, de kringgåendemöjligheter som vid internationella jämförelser visar sig bli utnyttjade. Genom att vissa producenter av alkoholdrycker lanserar andra artiklar under samma varumärke åstadkoms en reklameffekt som det inte går att komma åt med den föreslagna regleringen. Motionären påpekar att ett annonseringsförbud kan medföra andra konkurrensnedvridande effekter.

Näringsutskottet har noga övervägt olika alternativ med beaktande av tänkbara följdverkningar och har funnit regeringens proposition väl avvägd. I likhet med skatteutskottet och socialutskottet anser näringsutskottet att bestämmelserna bör utformas så som de föreslås i propositionen.

Näringsutskottet har inte heller funnit skäl att utvidga förslaget om annonsförbud till att omfatta även lättöl och folköl, såsom föreslagits i motionerna 1952 och 1957. Dessa ölsorter säljs enligt uppgift i propositionen från 12 000 försäljningsställen. Enligt utskottets mening kan ett annonsförbud för öl leda till en svårkontrollerad ökning av detaljhandelns säljaktiviteter.

Vi har möjlighet att pröva en sådan fråga om ett eventuellt annonsförbud för öl, ifall det visar sig att regeln om särskild måttfullhet vid marknadsföringen inte är tillräcklig för att åstadkomma önskvärd begränsning.

Under ärendets behandling i utskottet har Systembolaget dels i skrivelse, dels vid muntlig överläggning hävdade att bolaget tvingas upphöra med kampanjer under temat "Spola kröken" och motsvarande för det fall att propositionens förslag genomförs. Sveriges riksiddrottsförbund, flera av dess medlemsförbund m. fl. har i skrivelser till utskottet framhållit att de är angelägna om att dylika kampanjer får fortsätta utan inskränkning. För sin medverkan får idrottsorganisationerna ekonomisk ersättning av Systembolaget.

Systembolagets reklam är belagd med särskilda restriktioner redan i dag. Näringsutskottet finner det uteslutet att bolaget skulle undantas från den nya lag som är avsedd att generellt åstadkomma större återhållsamhet i marknadsföringen av alkoholdrycker.

Däremot ger de motivuttalanden som finns i propositionen och de som redovisas i betänkandet inte vid handen att Systembolaget, som bolaget påstår, skall behöva upphöra med exempelvis "Spola kröken"-kampanjen. Det finns, påpekar utskottet, ett avsevärt tryckfrihetsrättsligt skyddat utrymme för fortsatt informationsverksamhet från Systembolagets sida i form av annonsering.

Som talesman för utskottet finner jag det angeläget att understryka det

förhållandet. Enligt utskottets mening innebär lagförslaget icke något hinder – sedan kammaren har antagit propositionen – för Systembolaget att i samarbete med idrottsrörelsen fortsätta med kampanjer av typ "Spola kröken" – precis som hittills.

Som jag inledningsvis refererade, ansåg tobaks- och alkoholreklamutredningen att det inte var möjligt att genomföra ett totalförbud för tobaksreklam. Av regeringens förslag framgår att regleringen bör inskränkas till en föreskrift om "särskild måttfullhet". Därutöver skall annonsörer åläggas att återge lagstadgad varningstext och innehållsdeklaration.

Propositionens förslag motiveras med att ett annonsförbud skulle motverka en strävan att få konsumenterna att gå över till mindre hälsofarliga produkter och att det skulle försämra konkurrensläget för svenska produkter i förhållande till utländska. Risken för att utländska företag försöker kringgå ett annonsförbud genom olika former av smygreklam är uppenbar.

Denna uppfattning stöds av de fyra fackorganisationer som finns vid Tobaksbolaget. I en skrivelse av den 13 oktober hänvisar man till utvecklingen i två länder med förbud – Italien och Norge. I nämnda skrivelse påpekar man att "den allmänna konsumtionen av tobaksvaror i dessa båda länder har inte nämnvärt påverkats av förbudet. I Italien har konsumtionen av cigaretter hela tiden stigit sedan reklamförbudet infördes 1962."

Även "den norska konsumtionen av fabriksgjorda cigaretter har ökat efter reklamförbudet 1975", sägs det vidare i skrivelsen.

"Vad beträffar märkesvalen visar både Italien och Norge en likartad utveckling, nämligen att utländska cigaretter tenderar att ta marknader från de inhemska." Detta är ett faktum som organisationerna påpekar "får allvarliga konsekvenser för sysselsättningen inom den egna tobaksindustrin".

I två motioner, nr 1952 och 1957, begär man totalförbud mot tobaksreklam. Näringsutskottet finner i likhet med socialutskottet att regeringens förslag är väl motiverat. Detta förslag innebär i sig en angelägen skärpning jämfört med de i och för sig restriktiva regler som redan finns, dvs. i branschöverenskomsten om tobaksreklam. Självfallet bör, som utskottet påpekar, berörda myndigheter följa utvecklingen och efter hand söka utvärdera resultaten av de nya bestämmelserna.

Herr talman! Jag har så här långt redovisat utskottets överväganden. Jag skall avslutningsvis kommentera det särskilda yttrande som Sven Eric Lorentzon och jag har fogat till betänkandet.

När frågan om alkoholreklamen behandlades i kammaren 1977, reserverade sig de moderata ledamöterna mot beslutet att hos regeringen begära det lagstiftningsförslag som vi nu behandlar.

Skälet för detta ställningstagande var att man borde ha inväntat förslag med anledning av tobaks- och alkoholreklamutredningens betänkande. I detta betänkande föreslogs, som jag tidigare har talat om, endast en regel om "särskild måttfullhet vid marknadsföring av alkoholdrycker". I likhet med vad som anförs i motionen 1962 anser vi starka skäl tala för en reglering i denna form i stället för propositionens förslag.

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

Men med hänsyn till att propositionens förslag svarar mot vad en klar majoritet inom riksdagen redan har uttalat, vill vi inte nu motsätta oss att detta förslag genomförs.

Vi vill emellertid att berörda myndigheter noga följer den fortsatta utvecklingen. De resurser som utländska företag hittills har använt kan frigöras för andra aktiviteter. Det är inte uteslutet att vin- och spritreklamen kan ta andra, mindre godtagbara former, som det bli svårt att kontrollera och ingripa emot. Därför bör annonsförbudet inte betraktas som för alltid givet utan bör kunna omprövas, om vunna erfarenheter ger anledning härtill.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

NILS ERIK WÅÅG (s) kort genmäle:

Herr talman! Såsom framgår av betänkandet är utskottet och reservanterna överens om målet, en begränsning av reklamen när det gäller tobak och öl, men utskottet stannar vid krav på måttfullhet vid marknadsföringen. Därvid förlitar man sig på monopolföretag, marknadsföringslag, konsumentverk och en kommande prövning.

Detta är ju inte den radikala lösningen. Den radikala lösningen är att inte undanta öl och tobak från reklamförbudet.

STEN SVENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill påpeka för Nils Erik Wååg att de varor vi talar om fortfarande är tillåtna att tillverka, sälja och distribuera. Att förbjuda reklam för sådana varor innebär inte att säljaktiviteterna dämpas utan snarare att marknadsföringen söker sig nya och mer svårkontrollerbara vägar, där t. ex. saklig konsumentinformation kan komma i skymundan. I ett sådant läge är det bättre att tillåta en öppen marknadsföring.

NILS ERIK WÅÅG (s) kort genmäle:

Herr talman! I denna fråga vill jag verkligen varna för övertro på någon sorts god moral bakom reklamen – reklamen betalas av konsumenten och är till för att öka konsumtionen.

STEN SVENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Om man skall fullfölja den argumentationen och vara konsekvent, Nils Erik Wååg, bör man ju också gå in för ett förbud mot att tillverka och sälja dessa varor.

Förste vice talmannen TORSTEN BENGTON (c):

Herr talman! Det är ju till fullo bevisat och det torde också råda allmän enighet om att bruket av alkohol och tobak medför stora skadeverkningar. Men det uppstår i stället en diskussion om vilka *metoder* som skall användas för att kunna bekämpa dessa båda samhälls- och hälsofientliga droger. Jag skall inte gå in på den debatten nu, men jag trodde verkligen att man också skulle kunna nå enighet när det gällde att förbjuda rent säljfrämjande

åtgärder. En sådan enighet torde t. o. m. kunna uppnås mellan nykterister, icke-rökare och konsumenterna av alkohol och tobaksvaror. Konsumenterna vet ju ändå – eller kan lätt få upplysning om – vad som finns att köpa av dessa varor; de behöver inte lockas med reklam eller trugas till att använda dem. Vin- & Spritcentralen har ungefär 800 sorters vin och sprit, så en svensk konsument behöver inte tvivla på att han kan få nästan allt vad han kan önska där.

Riksdagen har klart uttalat sig mot en konsumtion av dessa varor. Vi anslår pengar – visserligen inte tillräckligt, men ändå rätt avsevärda summor – för att motarbeta användningen av i synnerhet alkohol men också tobak. Det ligger en stor motsättning i att riksdagen här säger att vi måste försöka bringa ner konsumtionen av dessa varor och att man samtidigt tillåter säljfrämjande åtgärder för att saluföra dem.

De beslut i fråga om spriten som senast fattades av riksdagen har lett till mycket goda resultat trots att just de som driver reklam för den hävdar någonting annat. Under tolv månadersperioden 1 juli 1977–30 juni 1978 sjönk den svenska alkoholkonsumtionen med nära 11 % i ren alkohol räknat. Det är alltså ett synnerligen gott resultat, trots att Svenska bryggareföreningen och andra försöker hävda någonting annat med sina dimridåer. Detta är det faktum som föreligger: genom det beslut som riksdagen fattat har vi lyckats i vår strävan att nedbringa alkoholkonsumtionen.

Reklamförbudet har också en mycket längre historia än vad som nämnts i utskottets betänkande. Redan år 1955 besvarade justitieminister Zetterberg en interpellation, där han uttryckligen sade ifrån att ett förbud mot reklam för tobak och alkohol inte strider mot tryckfrihetsförordningen. Senare kom det en annan justitieminister, som ansåg att förbudet inte var överensstämmande med tryckfrihetslagen. Då ändrade riksdagen den lagstiftningen för att vi skulle kunna genomföra ett förbud mot reklam på dessa områden.

Såsom tidigare har nämnts av Sten Svensson här har hela frågan behandlats tidigare. Även då hade riksdagen begärt förbud mot alkoholreklam, och det gjordes en utredning, som skickades på remiss. Allt var klart för ett beslut, men den dåvarande finansministern, som hade hand om frågan, stoppade den i en skrivbordslåda, och så blev det ingenting av den.

Det kan vara intressant att notera vad styrelsen för AB Vin- & Spritcentralen vid det tillfället sade i sitt remissvar. Det kanske Sten Svensson inte har sig bekant, men jag kan upplysa om det. Styrelsen sade att det är bättre att ha ett rent och klart förbud än att ha vissa restriktioner, eftersom de erfarenheter som den hade av begränsningen efter 1955 års beslut om att ta bort motboken visade att det var krångligt med begränsade åtgärder. Det var alltså enligt styrelsen klart bättre att man införde ett rent förbud. Det var ändå en styrelse som hade erfarenhet av vad som hade skett på det här området.

Riksdagen begärde ett klart förbud mot alkoholreklam, det har anförts i utskottet. Riksdagen begärde inte ett beslut om att man skulle undanta något från förbudet mot reklam. Det är inte ett statsrådstyckande om att man skall göra si eller så som bör vara rådande utan det är vad riksdagen verkligen begär. Jag anser att man inte fullföljer riksdagens beslut när man undantar

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

ölet från reklamförbudet.

Detta är det första steget som man tar i fråga om att få bort reklamen – och det är alltid en fördel. Men det är naturligtvis önskvärt att hela marknadsföringen behandlas mycket mer restriktivt. Det är svårt att åstadkomma det. Sten Svensson påpekade att reklamförbudet skulle kunna leda till en annan marknadsföring, t. ex. påverkan av restaurangerna. Ja, men när det gäller sprit är det bara 2,5 % som säljs på restaurang och när det gäller vin är det 6–7 %. Den totalt dominerande andelen säljs alltså på annat sätt.

Det diskuteras igen vad reklamen egentligen har för effekt. Den är, som Nils Erik Wååg sade, direkt använd för att man skall kunna höja konsumtionen. Då framstår det som så mycket mer förvånande att vi tillåter att konsumtionen främjas medan vi vidtar en rad andra åtgärder för att försöka begränsa den.

Om reklamen inte, som det sägs, påverkar folk, vad skall den då vara till för? Det skulle innebära att man använde trycksvärta och låter tekniskt folk på tryckerierna arbeta till ingen nytta alls. Det är klart att reklamen påverkar. Det visar också det faktum att reklamexperterna t. ex. så ytterligt noggrant kan räkna ut att en annons på en högersida är 14 % bättre än en annons på en vänstersida och hur mycket mer effekt det ger om man använder färg i annonsen än om man har svartvit annons. Jag tror att det är mycket skickliga människor som står bakom detta, och de vet nog mycket väl vilka effekter annonserna har. Det skulle inte heller användas sådana jättelika summor på reklam som i t. ex. USA om man inte trodde att man skulle få tillbaka pengarna. Det är likadant med all reklam – den har alltid effekt.

När jag nämner marknadsföringen är det klart att jag betraktar det föreliggande förslaget som ett första steg, och jag vill nu ta upp något som bör följas senare. Staten äger 60 % av AB Pripps Bryggerier. Det representerar 55 % av hela bryggeriindustrin. Pripps Bryggerier bör gå ur Bryggareföreningen så snart som möjligt. Det är inte värdigt staten att via Pripps Bryggerier och Bryggareföreningen bedriva en sådan asocial reklam, som skolöverstyrelsens chef sade vid ett tillfälle, som den gör nu. Det är en mycket väsentlig sak som bör beaktas i samband med behandlingen av detta ämne.

Vi har fått veta att reklamförbudet i Norge haft mycket goda effekter, trots att man har försökt att hävda andra meningar från annat håll. De uppgifter vi har fått är att reklamförbudet har haft goda effekter i Norge, och därför bör Sverige gå samma väg.

Jag kan naturligtvis inte göra annat än att rekommendera ledamöterna att rösta för båda reservationerna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till båda reservationerna.

I detta anförande instämde Tore Nilsson (m), Stina Eliasson (c), Gunde Raneskog (c), Ella Johnsson (c), Sven Johansson (c) och Arne Magnusson (c).

STEN SVENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Får jag till förste vice talmannen säga följande.

För det första var det oklart hur långt riksdagens beställning sträckte sig. Det är en tolkningsfråga.

För det andra måste man utgå ifrån att regeringen måste pröva möjligheten att i praktiken kunna förverkliga det förslag som riksdagen har uttalat sig för. Sådana uttalanden görs som bekant utan ett fullständigt beslutsunderlag, och regeringen har vid sin prövning funnit att förslaget på den här punkten kommer att vålla sådana svårigheter och åstadkomma så mycket krångel och byråkrati att man inte skall sträcka sig så långt som motionärerna har begärt.

Förste vice talmannen TORSTEN BENGTON (c) kort genmäle:

Herr talman! Sten Svensson säger att det råder tveksamhet om tolkningen. Han talade ju för utskottet, och på s. 14 i utskottsbetänkandet står att regeringen skulle "lägga fram förslag om förbud mot alkoholreklam". Längre ner på samma sida står det: "Enligt lagen om handel med drycker, vilken riksdagen antog vid samma tillfälle, är alkoholdrycker ett sammanfattande begrepp för spritdrycker, vin, starköl och öl."

Kan det råda någon tveksamhet om vad som avses?

Vidare kan jag nämna att i socialutskottets yttrande 1976/77:4 y omnämns först fyra motioner, varibland en av herr Palme m. fl. Det måste alltså ha varit en socialdemokratisk partimotion om förbud mot alkoholreklam. Sedan anføres: "Utskottet anser att det med hänsyn till den målsättning som bör gälla för alkoholpolitiken finns mycket starka skäl som talar för ett förbud mot alkoholreklam." Där görs inget som helst undantag för någon särskild sorts alkoholdryck.

Jag vill hävda att Sten Svensson har fel, att det gäller alkoholreklam och att det finns definierat vad riksdagen menar med det.

STEN SVENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag har i mitt anförande redovisat vilken tolkning näringsutskottet har gjort. Men jag vidhåller mitt påstående att det förekommer olika tolkningar, även om vi i näringsutskottet har kommit fram till en viss bestämd tolkning som vi har redovisat i betänkandet.

Det väsentliga är att riksdagen tog beställningsbeslutet utan att det fanns ett fullständigt utredningsunderlag. Min fråga till herr Bengtson är: Skall man verkligen i alla lägen acceptera att alla beställningar som riksdagen gör ovillkorligen skall genomföras, oavsett om det finns ett sakligt utredningsunderlag eller inte?

Förste vice talmannen TORSTEN BENGTON (c) kort genmäle:

Herr talman! Om man inte vill genomföra ett reklamförbud kan man naturligtvis hitta på en massa skäl. Sten Svensson säger att man måste ha ett fullständigt beslutsunderlag. Räcker det inte att vi nu har hållit på i 23 år att behandla den här frågan? Räcker det inte att det har förekommit en utredning

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

som inte ledde till något resultat, att det har förekommit en följande utredning, att frågan har behandlats otaliga gånger, att flera länder redan har reklamförbud? Jag tycker att det finns tillräckligt underlag för att man skall kunna genomföra beslutet.

Det är inte fråga om tolkningar utan om tyckande – det var ett statsråd som tyckte att det inte var lämpligt att ta med öl i reklamförbudet. Det anses jag inte att riksdagen skall acceptera, utan riksdagen skall genomföra ett ordentligt reklamförbud. Om vi inte kommer så långt i dag kan vi gärna senare genomföra ytterligare åtgärder mot marknadsföring av dessa varor, som vi alla är eniga om skadar vårt land.

TORKE LINDAHL (fp):

Herr talman! Reklam är någonting som finns i vårt samhälle. Reklamen har till uppgift att tala om att en vara finns. Den har också till uppgift att öka intresset för varan och kanske framför allt att få den som är intresserad av en sådan vara att välja just det märke som man annonserar för.

Det finns många undersökningar om reklam. Man kan väl säga att den snarare har en märkesöverflyttande effekt än får människor att köpa någonting som de från början inte var intresserade av. Det finns mycket bilannonser i tidningarna. De läses framför allt av dem som är intresserade av att köpa bil och lär knappast påverka någon som över huvud taget inte tänkt sig att köpa bil att göra det.

Torsten Bengtson stod här och talade om att det var si och så många fler som läste annonser på en högersida än på en vänstersida, och det kan nog vara riktigt. Men vad han gör är att han blandar ihop hur många som läser en viss annons på grund av viss placering och utformning med den effekt annonsen kan ha, hur många som låter sig påverkas av annonsens budskap. Och det är två inte jämförbara saker.

Vad vi i dag har att diskutera här är, som väl de flesta märkt, frågan om alkohol- och tobaksreklam. Hur ser den ut i Sverige i dag? Man kan säga att det genom frivilliga branschöverenskommelser skett en mycket stark självsanering. De svenska annonserna på det här området är – om jag får lov att använda det uttrycket – mycket tama internationellt sett. I stort sett visar man fram hur förpackning och varumärke ser ut och talar om att varan finns att köpa och att man tycker den är bra. Jämfört med de mycket förföriska annonser som förekommer i internationell press kan man säga att den svenska reklamen är relativt menlös.

Det är också typiskt att man i en av reservationerna på det här området måste gå drygt tio år tillbaka i tiden för att kunna få fram bra argument mot öreklam.

Vi kommer även fortsättningsvis att tillåta, som Sten Svensson sade, att alkohol och tobak tillverkas, distribueras och säljs här i landet. Men man vill alltså ha ett förbud mot att tala om att sådant finns. Skulle det då ha någon påverkan på konsumtionen? Det har jag uppriktigt sagt svårt att tro. Om man ser på de tre mest annonserade vinsorterna och de tre mest annonserade spritsorterna och börjar leta efter dem i Systembolagets bästsäljarlista så får

man gå mycket långt ned i den innan man hittar dem. De är inte ens i närheten av de tio mest säljande – inte någon av dem.

Det finns goda anledningar att anta att den annonsering som förekommer kan ha till effekt att den flyttar konsumtionen från ett märke till ett annat. Förbud kan på ett verksamt sätt bidra till att man försvårar introduktionen av t. ex. en mindre hälsofarlig cigarett. Är det önskvärt?

Men det viktigaste är att ett förbud innebär en inskränkning av tryckfriheten – och detta egentligen utan att vi kan vänta oss någon positiv effekt annat än ett förbud mot vissa synliga intryck av någonting vi inte tycker om. Är det vettigt att göra så? Jag skulle vilja säga att vi bör tillåta att de här varorna säljs och konsumeras relativt fritt. Att förbjuda de ganska oskyldiga annonser vi har är snudd på hyckleri.

Det allra viktigaste och det jag är mest rädd för i detta sammanhang är att om vi beslutar oss för ett annonsförbud när det gäller dessa varor bereder vi vägen för förbud för annonser och reklam för andra varor. Riksdagen kommer senare i höst att på ett mera förberedande stadium få diskutera läkemedelsreklamen, som – det kan jag sannerligen hålla med om – i de flesta fall inte är särskilt smaklig.

Norge har anförts som ett strålande exempel. Jag som bor i gränstrakterna vet att framgången inte är så förfärligt stor. I Norge har man också med utgångspunkt i det nu rådande förbudet mot alkohol- och tobaksreklam argumenterat för att man skall förbjuda reklam för bilar. Bilar är också varor som drabbar människorna hårt: De tar livet av många och är faktiskt ännu värre luftförorenare än tobaken.

Man kan invända att det bara är någon fanatiker som tagit upp detta i Norge. Jag vet inte. Men om vi förbjuder reklam för sprit och tobak, därför att vi tycker att den är obehövlig, är det så lätt att sedan titta på någon annan vara, som man inte heller tycker särskilt mycket om, och så förbjuder man reklam för den också. Sedan är det lätt att gå vidare och plocka lager efter lager av löken, och till sist har vi ingenting kvar.

Jag är rädd för att vi urholkar tryckfriheten på ett oacceptabelt sätt. Det rör mig inte i ryggen om de annonser vi i dag har för tobak eller alkohol försvinner. Det är vart detta pekar hän i framtiden som är det allvarliga. Detta, mina vänner, är varken en nykterhets- eller tobaksfråga – det är en tryckfrihetsfråga, och sådana måste man vara mycket försiktig med.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen 1961 och avslag på punkterna 1 och 2 i utskottets hemställan.

I detta anförande instämde Karin Ahrlund (fp).

Förste vice talmannen TORSTEN BENGTON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber Torkel Lindahl observera att det inte är så svårt att dra gränserna här. Det är förbud mot giftreklam det är fråga om, och det är inte svårt att avgränsa gentemot andra saker.

Torkel Lindahl hävdade att reklamen egentligen inte påverkar folk något särskilt. Jag sade inte att det är 14 % fler som läser annonserna på

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

högersidorna än som läser annonserna på vänstersidorna, utan att annonserna på högersidorna är 14 % effektivare. Man har alltså mycket noggrant undersökt detta.

Torkel Lindahl nämnde svenska annonser. Men det märkliga är ju att det inte är fråga om svenska annonser. Vin- & Spritcentralen annonserar inte, och Systembolaget har ju en speciell annonskampanj. Det är utländska vin- och viskyagenter som bedriver den annonskampanj som nu förekommer.

Som ett argument för reklamen har man anfört att varorna ändå tillåts säljas. Ja, därför att det finns ett krav på att man skall ha dem. Men det står i Vin- & Spritcentralens och Systembolagets instruktioner att hanteringen skall bedrivas så att den åstadkommer minsta möjliga skada. Det skall vara huvudlinjen i verksamheten för dessa båda bolag. Då kan man inte tänka sig att de skall annonsera.

Torkel Lindahl hade funnit att de vinmärken man gjorde reklam för inte var de mest säljande. Det är ju till mycket stor del en prisfråga. Det är väl inte svårt för den som har någon vetskap om vin att peka ut fina viner, men inte finner man dem i toppen på försäljningslistan. De är så dyra att de inte alls kommer att ligga högt på försäljningslistan.

Redan 1955 hänvisade justitieministern till 1941 års tryckfrihetssakkunniga och till riksdagens beslut att det inte fanns något hinder mot ett förbud. Men vid en senare tolkning trodde man ändå att det fanns hinder. Riksdagen ändrade då grundlagen för att man skulle kunna utfärda förbud. Det borde väl vara tillräckligt i det här fallet.

Jag skall inte ytterligare ta upp förhållandena i Norge, för dessa har redan redovisats. Förutom situationen för dem som bor i gränstrakterna till Sverige har vi dels vid en internationell konferens i Berlin, dels vid ett nyligen avhållit möte på Färöarna fått klart besked om att det norska förbudet har haft en god effekt. Därför bör det också genomföras i Sverige.

TORKEL LINDAHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag talade om svenska annonser. Då fick jag av Torsten Bengtson höra att jag menade att det på alkoholsidan bara finns reklam för utländska sorter, och det är helt riktigt. Jag tror att de flesta förstod att jag menade i Sverige producerade och publicerade annonser. Nu hoppas jag att alla här begriper att jag menade det. Dessa annonser har genom självsanering blivit relativt harmlösa här i landet. Vi som läser internationella tidskrifter vet däremot att det sannerligen inte är så överallt.

De mest annonserade sorterna, som jag hänvisade till – jag tänker inte göra reklam för dem genom att nämna vilka de är – är inte de dyraste. Det argumentet var kanske därför inte det allra starkaste, Torsten Bengtson.

Sedan vill jag vidhålla att man, om man förbjuder en annonsör att tala om att en viss vin- eller spritsort finns, inskränker tryckfriheten här i landet. Jag är, som jag sade, inte rädd för vad det innebär för tobaks- och alkoholreklamen – den kan vi gott vara utan – men det är så lätt hänt att sådana reklamförbud följs upp av reklamförbud också mot andra varor. Det finns flera varor som är både onyttiga och skadliga. Vi vet t. ex. att socialstyrelsen

har börjat tala om varningstexter på sockerpaket och en del mycket sockerhaltiga varor. Det är lätt hänt att man börjar argumentera för annonsförbud mot sådana varor på samma sätt som görs här i dag beträffande alkoholdrycker och tobaksvaror. Det är det jag är rädd för.

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

Förste vice talmannen TORSTEN BENGTON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte samma mening som Torkel Lindahl om annonserna. De är lika säljfrämjande vare sig de produceras i Sverige eller i utlandet. Genom att exempelvis kalla en viskysort för Doctor's Special försöker man ge ett intryck av att den skulle ha positiva medicinska effekter och alltså vara hälsosam. I en annons heter det: "ha alltid hemma", och så nämner man en vinsort. Man framställer det alltså som om vinet i fråga skulle utgöra ett första förband, som alltid bör finnas tillgängligt. Kan man verkligen påstå att en sådan reklam inte syftar till att sälja?

Jag tror inte att ett reklambud på detta område innebär, vilket Torkel Lindahl antydde, risk för reklambud också mot andra varor. Att äta mycket socker kan aldrig få samma konsekvenser som konsumtion av en viss kvantitet alkohol. Man blir inte partiellt vansinnig av att äta socker. Däremot kan vi i snart sagt vilken tidning som helst läsa om de akuta skadeverkningarna av alkoholkonsumtion.

TORKEL LINDAHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förväntar mig ganska snabbt ett förslag från Torsten Bengtson om förbud mot asbest.

JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Vi debatterar nu om vi skall förbjuda alkohol- och tobaksreklam. I den av riksdagen beställda propositionen i ärendet föreslås principiellt förbud mot alkoholreklam, medan tobaksreklamen av vissa i propositionen angivna skäl slipper lindrigare undan. Mot regeringsförslaget står – som vi bl. a. hört i denna debatt – å ena sidan några motioner som vill gå längre i förbudandet och å andra sidan ett par motioner, däribland motionen 1962 av mig, vari totalförbudstanken avvisas.

I enlighet med den arbetsordning som gäller här i riksdagen behandlas i olika inlägg just dessa frågor, varken mer eller mindre. Det ligger givetvis en styrka i att riksdagen genom den här behandlingen, liksom genom motsvarande behandling av andra ärenden, ingående och i detalj kan diskutera för- och nackdelar i framlagda förslag. Koncentrationen på den enskilda frågan lämnar ingen aspekt obeaktad. Ändå kan det ibland vid den här typen av frågor kännas som en svaghet att vi i riksdagen behandlar fråga för fråga, detaljärende efter detaljärende. Visst finns det hos ledamöterna ett bredare perspektiv, och självklart intas ståndpunkter inte isolerat från det övriga åsiktsgodset. Likväl kommer debatten i en sådan här fråga lätt att centreras till detaljerna mera än till principerna. Vårt arbetssätt inbjuder måhända inte till mera svepande betraktelser.

Vi står alltså nu inför att ta ställning till en förbudslagstiftning. Detta är

ingen ovanlig situation för riksdagen, och i ett avseende råder säkert full enighet: det behövs i varje samhälle förbud av olika slag. Men när man läser näringsutskottets betänkande, läser propositionen och läser vad riksdagen tidigare har uttalat i dessa frågor, kan man inte låta bli att undra: Vad bör man i princip kunna fordra av en förbudslagstiftning? Vilken typ av olägenheter skall föreligga för att riksdagen skall kunna införa ett förbud? Vilka positiva effekter av ett förbud skall man kunna räkna med för att förbudet skall kunna anses motiverat? Den typen av frågor tappar man lätt bort i en detaljpräglad behandling av olika ärenden. Det finns inte något i de handlingar jag nyss nämnt som dokumenterar vilka olägenheter alkohol- och tobaksreklam har medfört. Varken i propositionen eller i utskottets betänkande görs det ens sannolikt att de förbud som nu är aktuella skulle ha några påvisbart positiva effekter.

I ett enskilt fall kanske en förbudslagstiftning ändå inte framstår som särskilt oroande. Men principfrågan är trots allt mycket viktig. För om ett eller flera förbud genomförs utan att det finns starka sakliga argument för dem, samtidigt som ett stort antal människor genom dessa förbudsbeslut känner sig satta under förmyndarskap av riksdagen, ja, då finns det risk att väljarna anser att riksdagens agerande inte motsvarar det mandat som väljarna givit.

Om ett reklamförbud kan visserligen sägas att det inte begränsar särskilt många människors direkta handlingsfrihet. Det är ju trots allt ett fåtal som ägnar sig åt alkohol- och tobaksannonsering. Men förbud på det här området innebär likväl att riksdagen säger till svenska folket: Ni klarar inte av att motta den information som ges i alkoholannonser. Det är moraliskt olämpligt att ni, svenska folk, i svenska tidskrifter stöter på annonser av det här slaget. Självklart är detta förmynderi.

Jag fick i morse för första gången kännedom om en helt ny opinionsundersökning som utförts bland ett par tusen personer. De motsvarar inte fullt ut ett riksgenomsnitt av svenska folket. Det finns en viss överrepresentation av politiskt aktiva och organiserade nykterister. Undersökningen visar en del intressanta saker, bl. a. just när det gäller den principiella frågan om förbud eller inte förbud. En fråga som har ställts är om man anser att det är för mycket förbud och restriktioner kring vin och sprit i Sverige. Bland de politiskt aktiva finns det en knapp majoritet, 52 %, som inte anser det utan tycker att det är bra att de politiska församlingarna på det vis som sker kan sätta sig över människorna som förmyndare i de frågorna.

Men bland de icke politiskt aktiva är förhållandet det rakt motsatta. Endast 26 % tycker att det är bra som det är, och 65 % menar – en väsentligt högre siffra än bland de politiskt aktiva – att det är för mycket förbud och restriktioner kring vin och sprit i Sverige.

Jag tror inte att man skall ta de här uppgifterna för bokstavligt, men jag vill påstå att de styrker en misstanke om att vi med förbudslagstiftande av det här slaget riskerar att åstadkomma en förtroendeklyfta mellan riksdag och folk. Det tror jag är ett problem som inte skall avfärdas utan vidare. Det är faktiskt en ganska allvarlig sak.

Så till själva sakfrågan. Det finns åtskilliga goda skäl mot ett totalt reklamförbud. Flera av dem har också redovisats här i debatten tidigare. Beträffande tobaksreklamen innebär inte heller propositionen någon totalt förbud, och den frågan lämnar jag därför därhän.

När det gäller alkoholreklamen innebär propositionen däremot ett praktiskt taget totalt förbud. Det återstår emellertid fortfarande för tillskyndarna av detta förbud att i något enda avseende peka på vilka positiva effekter som kan förväntas av förbudet. Knappast någon har i debatten, såvitt jag har kunnat fatta, hävdat att totalkonsumtionen av alkoholdrycker kommer att minska till följd av ett alkoholreklamförbud. Jag vill gärna säga till Torsten Bengtson att såvitt jag kan förstå hade Sten Svensson alldeles rätt i debatten dem emellan tidigare, när han framhöll att det inte finns någonting i de handlingar som riksdagen här har att fatta sitt beslut på som pekar på att en minskning av totalkonsumtionen skulle kunna åstadkommas. Att hävda att det specifika missbruket skulle kunna minskas är kanske t. o. m. än svårare.

Vad som däremot uppenbarligen blir följden av det föreslagna förbudet är att andra marknadsföringsåtgärder kan komma att sättas in från de företag som hittills begagnat sig av annonsering. Dessa företag har ju samma intresse och samma resurser för marknadsföring även i fortsättningen. Den annonsering som hittills har skett har kunnat ske i utomordentligt strängt kontrollerade former, och hade man följt tobaks- och alkoholreklamutredningens förslag, som jag förordat i min motion och som f. ö. tillstyrktes av en stark remissopinion, hade denna kontroll kunnat bli ännu strängare. Nu väljer riksdagen att låta marknadsföringen gå nya och i vissa fall kanske okontrollerbara vägar. Man tar bort den synliga marknadsföringen och klappar sig för bröstet i moraliskt nit, trots att man vet – eller borde veta – att en sådan åtgärd kan leda till nya marknadsföringsåtgärder, som kanske är skadligare än de nu existerande. Det är väl sådant som kallas strutspolitik.

Det finns också andra nackdelar med det föreslagna förbudet. Ett förbud skapar alltid gränsdragningsproblem, och det är problem som är särskilt besvärliga i det här fallet. I svenska tidskrifter får man inte annonsera, men i utländska kan vi självfallet inte hindra det. Det finns också frågor om gränsdragning gentemot tryckfrihetsrätten, som tidigare påpekats här, som är intressanta.

Visserligen kan vi förbjuda annonsering för alkoholdrycker, men vi kan inte förbjuda annonsering på tröjor, pennor och allsköns andra varor, som kan bära exakt samma namn som kända spritsorter eller etablerade vinhus. Vi vet att så har skett på andra håll där man har infört förbud. Erfarenheterna visar att det inte bara är möjligt att kringgå förbudsbestämmelser av det slag som nu är aktuella utan att dessutom detta kan ske på ett sätt som får själva beslutet att framstå som löjligt. Det är ett förhållande som faller tillbaka på instiftaren av förbudet, riksdagen.

Det har ordats en del om vad annonsering egentligen har för effekt. Jag vill bara för min del starkt understryka att den erfarenhet man har här i landet och

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

såvitt jag förstår också utomlands åtminstone hittills pekar på att alkoholan-
nonseringen möjligen kan styra valet av sorter men inte kan styra den totala
konsumtionen. Det har, som jag framhållit flera gånger, ännu inte anförts
något argument som egentligen skulle tala i motsatt riktning.

Herr talman! Jag skulle egentligen vilja yrka bifall till motionen 1962, där
det yrkas avslag på förslaget till lag med vissa bestämmelser om marknads-
föring av alkoholdrycker och där det yrkas att riksdagen skall hos regeringen
begära ett nytt förslag i denna del som är utformat i huvudsaklig överens-
stämmelse med tobaks- och alkoholreklamutredningens förslag. Ett i princip
totalt alkoholreklamförbud av det slag som föreslås i propositionen har, som
jag sagt, knappast några påvisbara fördelar men däremot en rad nackdelar.

Vad jag framför allt har velat fästa uppmärksamheten på är emellertid de
principiella betänkligheter man måste hysa mot att riksdagen står i begrepp
att fatta ett förbudsbeslut, ett beslut som obestriddigen grundar sig på en
förmynderiattityd gentemot folket, utan att i ett vidare perspektiv överväga
hur vanliga människor kan tänkas reagera på ett sådant beslut. Starka skäl
talar alltså för ett avslag på detta långtgående förbudsförslag, och ingenting av
vad utskottet anför i sitt betänkande ändrar det förhållandet.

Då emellertid riksdagen själv med stor majoritet tidigare har begärt detta
lagförslag tjänar det knappast något till att nu yrka bifall till min motion. Jag
avstår därför från det.

Jag får finna mig i den kompakta majoritet som tidigare har kommit till
uttryck i den här frågan. Det får jag göra, liksom de moderata statsråd som
ingalunda var intresserade av att lägga fram detta förslag men som hade att
effektuera riksdagens beställning. Jag har i och för sig i sak all förståelse för att
det nu kan yrkas bifall till andra motioner, där man ställer sig avvisande till
det framlagda förslaget. Men det hade naturligtvis varit bättre om den typen
av åsiktsyttringar kommit fram innan frågan så att säga var avgjord och det
alltså hade varit möjligt att hindra ett beslut i den här riktningen.

Jag skulle till sist ha velat ställa ett par frågor till utskottets ordförande. Nu
är han, såvitt jag kan se, inte närvarande i kammaren, och därför skulle jag
vilja vända mig till någon företrädare för utskottet som verkligen är beredd att
försvara det utskottsbetänkande som föreligger. Utskottstalesmannen Sten
Svensson har ju faktiskt deklarerat att han hyser starka betänkligheter mot
förslaget. Jag hoppas alltså att någon av de utskottsledamöter som verkligen
tror på det som förordas i utskottsbetänkandet vill svara på följande frågor: I
vilket avseende menar man i utskottet att ett alkoholreklamförbud kommer
att leda till förbättringar av den alkoholpolitiska situationen? Alltså: I vilka
konkreta avseenden räknar med denna effekt? Och kan utskottets talesman –
vem det nu än blir – tänka sig att ompröva detta reklamförbud, om förbudet
inte skulle få den avsedda effekten?

I detta anförande instämde Rolf Clarkson (m).

ESSE PETERSSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Joakim Ollén menar att det förslag som föreligger och de reservationer som avgivits innebär att vi inte motsvarar det förtroende som väljarna har visat oss. Ja, det är ju detta som vi prövar i det här landet vart tredje år, och det får väl även Joakim Ollén finna sig i.

Joakim Ollén säger sig ha fått vissa opinionsundersökningar i sina händer, och han drar vissa slutsatser av dessa. Det hedrar honom att han säger att man skall vara försiktig med materialet. Det är tämligen självklart att man måste vara ytterligt försiktig med undersökningar av detta slag. Vi är ju vana vid att Svenska bryggareföreningen sprider ganska tvivelaktiga opinionsundersökningsresultat genom att bedriva en sifferakrobatik som saknar motstycke. Man får leta åtskilligt för att komma fram till det verkliga resultatet, som oftast är ett helt annat än det som Svenska bryggareföreningen i sina s. k. faktatidskrifter presenterar.

När det gäller detta med annan reklam som Joakim Ollén tar upp, så är det ju på det sättet att då riksdagen 1977 begärde ett förslag sade man inte att man önskade ett annonsförbud enbart, utan man sade att man önskade förslag om förbud mot alkoholreklam. Därför är det helt naturligt att motionärerna frågar varför inte propositionen innehåller just detta. Men även det svarade Joakim Ollén på, när han sade att egentligen önskade inte moderatstatsråden i trepartiregeringen lägga fram detta förslag. Till yttermera visso var man ansvarig för att det skulle läggas fram. Riksdagen har än så länge beslutanderätten, och då bör väl även moderata statsråd finna sig i att lägga fram de förslag som har begärts av riksdagen. Det borde vara en självklarhet även för Joakim Ollén, som tillhör denna kammare.

JOAKIM OLLÉN (m) kort genmäle:

Herr talman! Får jag till det allra sista säga, att de moderata statsråden har, som den värderade ledamoten säkert har lagt märke till, också varit med om att lägga fram ett förslag. De har alltså uppfyllt sina förpliktelser, och i det avseendet kan knappast någon kritik riktas mot dem.

När det gäller vad människor tycker och inte tycker i dessa frågor kan jag nämna, att den undersökning jag tidigare refererade till också visar – så långt man nu skall ta fasta på den – att en klar majoritet på 53 % mot 42 % ställer sig avvisande till det alkoholreklamförbud som nu diskuteras. Jag vill understryka att det i urvalet är en överrepresentation av organiserade nykterister och av politiskt aktiva, som i övrigt tycker att det är bra och riktigt att vi här i riksdagen fattar beslut som i olika avseenden kan uppfattas som präglade av förmynderi.

När jag säger att vi här i riksdagen skall akta oss så gör jag det för att betona att det finns en risk att man i denna typ av frågor ganska lätt kan komma att gå utöver det mandat svenska folket uppfattar att det har givit oss. Jag är fullt medveten om att det vart tredje år har möjlighet att ompröva sina ställningstaganden. Men eftersom vi behandlar varje fråga för sig, och eftersom det kanske i det enskilda fallet är lätt att acceptera ett förbud – man ser inte frågan i ett större perspektiv och man ser inte de principiella

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

betänkligheterna – är det lätt hänt att vi fjärrar oss från den folkvilja som vi trots allt skall ta hänsyn till mer än vart tredje år. Det hoppas jag att vi kan vara överens om.

ESSE PETERSSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller moderatstatsråden sade jag just att de hade lagt fram det begränsade förslaget i stället för det riksdagen hade begärt – och det finns protokoll på vad riksdagen begärde. Men man gjorde en begränsning i förslaget, som är framlagt och som vi nu har på vårt bord, och det är förklaringen till att motioner har väckts.

När det gäller opinionsundersökningar som har presenterats på det sätt som skett kan man sätta stora frågetecken. Jag kan bara hänvisa till det jag redan har sagt om hur de brukar presenteras när de kommer från Svenska bryggareföreningen och intressenter i dess närhet.

I fråga om prövningen och att efterleva vad människorna tycker, så följer vi ständigt människornas önskemål, men samtidigt är det den direkta prövningen som sker vid valtillfället. I den här frågan är det de sociala skälen som är avgörande för hur man skall ställa sig. Om man vill ha social solidaritet med de människor som har råkat illa ut och kommit till skada får man göra restriktioner. Reklamförbudet är en sådan form – en mycket liten sådan i och för sig, men som kan vara mycket bra och tillfredsställande. Principerna kan ju ändå icke i varje läge få triumfera över människorna utan det centrala i sammanhanget måste vara människans väl och ve, framför någon helig princip som endast skulle vara gällande för den starke.

JOAKIM OLLÉN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag ifrågasätter om det är människorna som kommer att triumfera när det gäller det här beslutet. Vi behöver inte orda så mycket mer om opinionsundersökningar hit och dit. Jag tog upp den saken som ett exempel på att det finns anledning att misstänka att en inriktning på att fatta olika förbudsbeslut i det här huset inte riktigt alla gånger motsvarar vad människorna önskar sig. Jag tror faktiskt att det antagandet håller streck, och jag stärks naturligtvis i den övertygelsen av att opinionsundersökningar visat att människorna faktiskt tycker att det är på det här viset.

Jag vill sedan konstatera att jag ställde ett par frågor och att ingenting har sagts om dessa. Det är på sätt och vis svar nog. Jag har inte fått något svar på min fråga om vilka konkreta och påvisbara positiva effekter det här förbudet kan tänkas få. Jag noterade visserligen ett uttalande om att detta skulle vara mycket bra och tillfredsställande, men det var kanske inte riktigt den typen av – om uttrycket tillåts – svepande omdömen om förslaget som jag var ute efter. Jag ville veta om det fanns några påvisbara och konkreta positiva effekter. Ännu saknar vi besked om detta, och det vore synnerligen intressant inte bara för riksdagen utan för hela svenska folket att få ett besked om det finns några sådana effekter eller om vi skall fatta ytterligare ett förbudsbeslut utan att några argument över huvud taget föreligger i det avseendet.

THURE JADESTIG (s):

Herr talman! Jag skall undvika att förlänga den här debatten genom att kommentera hittills gjorda inlägg, men låt mig ändå notera att de av herr Ollén redovisade opinionsundersökningarna som vi läst om i Svenska Dagbladet och som skett med alkoholimportörernas medverkan kommit fram till ett resultat som i och för sig inte är överraskande.

För att det inte skall råda några som helst missförstånd vill jag också påpeka att nykterhetsrörelsen inte har något alkoholförbud i sitt program. Vad man inom nykterhetsrörelsen försöker verka för är att alkoholen skall stå under samhällets kontroll.

Torsten Bengtson har redogjort för behandlingen av frågan om alkoholreklam under de gångna riksdagsåren. Det finns således ingen anledning att upprepa vad som sägs i de dokument som föreligger, men låt mig ändå konstatera att vi i denna fråga nu äntligen står inför ett viktigt vägskäl och är beredda att fatta ett positivt beslut.

Propositionen om alkohol- och tobaksreklamen är i sig ett steg i rätt riktning. Jag är dock tveksam om huruvida förslaget är tillräckligt långtgående.

Även om jag i vissa hänseenden har respekt för marknadsföringslagen i allmänhet, så är jag osäker om den kommer att räcka till mot de starka kommersiella krafter som finns i alkoholkapitalet. Vi kan redan nu se hur de stora spritfirmorna satsar på parasoller, leksaker, köksattiraljer m. m. som bärare av märkesreklam. Det rimliga hade därför varit att regeringen lagt fram ett förslag som förbjudit all marknadsföring av alkohol genom reklam. Det är tillräckligt att konsumenterna får konsumentupplysande information på försäljningsstället. Jag tycker att Systembolaget har lyckats skapa en god balans i dessa frågor. Ett reklamförbud beträffande sprit, vin och starköl som regeringen föreslår kan komma att visa sig vara otillräckligt, och vi måste då vara beredda att ta ytterligare ett steg.

För en tid sedan startade en rad folkrörelser en aktion mot pornografin. Låt mig som exempel nämna den konferens som anordnades av Broderskapsrörelsen och Folksam i samarbete med andra folkrörelser. De samarbetande organisationerna påvisade svårigheterna att komma till rätta med butikernas marknadsföring av pornografin. Trots mängder av anmälningar för brott mot skyltningsförbudet ser pornografitbutikernas skyltfönster ut precis som de alltid har gjort. Detta är ett exempel på hur dålig marknadsföringslagen kan vara där man vill åstadkomma snabba resultat.

Även om bryggeriindustrin just nu är väldigt återhållsam i sin annonsering, har vi inga som helst garantier för att man inte kommer tillbaka med stora reklamkampanjer. Det har alltid varit sparsamt med annonser inför förestående riksdagsdebatter om alkoholen. Om man inte kan komma till rätta med ett fåtal pornografitbutikers marknadsföring med hjälp av marknadsföringslagen, kan jag inte förstå hur man med samma lag skall kunna klara 16 000 butiker och ett fåtal andra intressenter.

Herr talman! I samband med den alkoholpolitiska propositionen under våren 1977 hemställde riksdagen, som ett rent beställningsarbete, att

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

regeringen skulle förelägga riksdagen förslag om förbud mot all alkoholreklam.

Föreliggande förslag anknyts i tillämpningsfrågorna till marknadsföringslagen och kommer sålunda i praktiken att handhas av konsumentombudsmannen och marknadsdomstolen. Det är att hoppas att denna "metod" uppfyller de krav på fasthet och snabbhet vid den praktiska tillämpningen som har varit och är i överensstämmelse med lagstiftarens anda och mening.

Jag har i mitt anförande låtit tona fram en viss tvekan, och jag skall uppmärksamt följa utvecklingen. Visar den sig inte vara effektiv, återstår bara möjligheten att verka för att den här frågan återigen kommer under riksdagens prövning.

IRIS MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Jag skall be att få ta kammarens tid i anspråk beträffande näringsutskottets betänkande nr 1 och att helt få ansluta mig till reservationen nr 2 vid detta betänkande.

Om man i fortsättningen tillåter tobaksreklam, har man samtidigt slagit fast att man inte menar allvar med stödet till upplysning och undervisning i tobaksfrågan.

Sedan knappt två decennier tillbaka står det dessutom klart att tobaksbruket är förenat med stora hälsorisker. Det finns ett mycket stort faktamaterial som bevisar tobaksbrukets skadeverkningar, vilka också framhållits av ansvariga hälsomyndigheter i flera länder. Världshälsoorganisationen (WHO) har exempelvis uttalat att en minskning av cigarettökningen skulle kunna betyda mer för en förbättring av hälsan och en ökning av livslängden i industriländerna än någon annan enskild aktivitet inom den förebyggande hälsovårdens område.

I dag är inte frågan längre om eller på vilket sätt rökningen utgör ett av våra allvarligaste hälsoproblem. Frågan är i dag vilken kraft och vilka medel som skall sättas in när vi angriper problemet.

Med hänsyn till att tobaksbruket medför hälsorisker och att det är ett samhällsintresse att konsumtionen begränsas måste de kommersiella intressena vika för de samhälleliga.

Om tobaken i dag vore en ny produkt, vars skadeverkningar vore kända på förhand, skulle samhället säkerligen göra stora ansträngningar för att hindra att bruket över huvud taget nådde vårt land. Med den nuvarande inställningen till hälso- och miljöfarliga varor och till beroendeframkallande medel skulle man inte medge legal försäljning och marknadsföring av en ny produkt med tobakens egenskaper.

I den av staten tillsatta tobakskommittén, i vilken jag har förmånen att arbeta, ser vi mycket allvarligt på tobaksreklamens bevarande. Tobaksreklamen bidrar inte bara till att det rekryteras nya konsumenter bland våra skolungdomar utan också till att man vidmakthåller eller ökar den redan existerande konsumtionen. Därmed motverkas sålunda den upplysningsverksamhet som bedrivs av skolan, hälso- och sjukvården och skilda ideella

organisationer.

Herr talman! Vi måste alla hjälpas åt att tränga tillbaka tobaksbruket. I slutet av oktober var Världshälsoorganisationens expertgrupp för rökning och hälsa samlad i Genève, och där skärper man nu ytterligare sitt ställningstagande och rekommenderar totalförbud mot tobaksreklam.

Inför valet 1976 gick Riksförbundet Visir ut med följande frågeställning till alla som kandiderade till riksdagen: "Reklam för tobak är nu helt förbjuden i såväl Finland som Norge, borde vi ha det så också i Sverige?" Hela 78 % svarade ja. Jag hoppas att de som i dag är ledamöter av riksdagen och vid det tillfället ansåg detta inte nu avviker från denna uppfattning.

Det har påpekats att tobaksreklamen försvagar effekten av hälsoupplýsning om tobakens skadeverkningar. Jag vill i detta sammanhang omnämna att medlen för hälsoupplýsning vad avser tobakens skadeverkningar f. n. uppgår till 3 milj. kr. per år, medan tobaksbranschen satsar över 30 milj. kr. årligen på tobaksreklam.

Socialutskottet har vid sina överväganden kommit fram till att de skäl som talar mot ett annonsförbud är av den arten att ett sådant förbud *nu* inte bör införas. Inte nu – vad väntar man på?

Man är orolig för att ett långtgående reklamförbud skulle kunna försvåra produktutveckling i riktning mot mindre hälsofarliga tobaksvaror och att detta skulle minska möjligheterna att påverka konsumenterna att övergå till mindre hälsofarliga produkter.

Personligen tror jag, att den invande rökaren redan sedan år tillbaka har bestämt sig för ett märke och att man här helt enkelt har glömt ungdomen – debutanterna. Man säger till dem: Rök mindre hälsofarliga cigaretter! Men vad händer sedan? Jo, när de en gång blivit konsumenter går de över till andra och starkare tobaksvaror.

Näringsutskottet oroar sig för att ett reklamförbud skulle försämra konkurrensläget för svenska produkter i förhållande till utländska men berör också smygreklamens effekter. De farhågor man ger uttryck för när det gäller smygreklamen är helt överdrivna. Den reklam som inte kan elimineras genom ett nationellt förbud, dvs. via utländska tidskrifter osv., är av ringa kvantitet och torde inte vara jämförbar med den reklam som undanröjs.

Man har på denna punkt försökt göra en omskrivning, som dock inte är hållbar.

Förhållandena i Norge har nämnts i detta sammanhang. Jag har i min hand ett brev daterat den 13 februari 1978 från sekretariatet i Statens Tobakskaderåd, adresserat till svenska ambassaden i Oslo, där man tar upp den felinformation som förekommer i Sverige. I brevet framhålls bl. a.:

"Det er meget beklagelig at slike grove feilinformasjoner skal få lov å florere og gjøre en nødvendig diskusjon om reklameforbudet i Sverige til en usaklig og uverdig foreteelse."

I översättning innebär detta ungefär: Det är mycket beklagligt att sådana grova felinformationer skall få lov att florera och göra en nödvändig diskussion om reklamförbudet i Sverige till en osaklig och ovärdig företeelse.

Vi har, herr talman, i vårt land med statliga medel sedan 1964 motarbetat tobakskonsumtionen. I dag, efter 14 år, måste vi visa vad vi vill. Jag yrkar bifall till reservationen nr 2.

STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Med anledning av Iris Mårtenssons statistiska uppgifter vill jag anföra ett citat ur en skrivelse till riksdagens ledamöter daterad den 13 oktober 1978, där de fyra fackorganisationerna vid Tobaksbolaget anför bl. a. följande:

”Den norska konsumtionen av fabriksgjorda cigaretter har ökat efter reklamförbudet 1975, medan röktoaken --- gått något tillbaka. Nyin-
komna försäljningssiffror från perioden november 1977 – juli 1978 visar en ökning för cigaretter med 6,9 % och för röktoak med 2 % jämfört med motsvarande period ett år tidigare.”

Jag vill också med anledning av vad Iris Mårtensson sade nyss påpeka, att vi har restriktioner redan i dag och att det förslag som nu behandlas innebär en skärpning. Man kan konstatera att begreppet rökfria miljöer numera har blivit allmänt vedertaget. Vi får fler och fler rökfria sammanträden såväl i det offentliga livet som i arbetslivet. Fler människor än tidigare slutar röka.

Det är en positiv utvecklingsprocess som har startat. Denna process hade kunnat starta oberoende av om annonsförbud förekommit eller ej. Idrottsrörelsen och frivilliga organisationer, t. ex. Visir, gör mycket värdefulla insatser i opinionsbildande syfte. Därför finns det ingen anledning att på detta område låta lagstiftarna ta över och införa förbudslagstiftning. Utvecklingen visar att individerna fattar egna självständiga beslut. Samhället behöver inte uppträda som förmyndare. Samhället behöver inte införa förbud eller skriva bruksanvisning på allting.

Min utgångspunkt är att individerna förstår sitt eget bästa och handlar under personligt ansvarstagande. Det förefaller, herr talman, som om Iris Mårtensson vill hävda motsatsen.

TORKEL LINDAHL (fp):

Herr talman! Jag lyssnade uppmärksamt till vad Thure Jadestig och Iris Mårtensson hade att säga. Jag hörde ingen av dem beröra att detta hade någonting med yttrandefrihet och tryckfrihet att göra. Inte heller berörde de vilka principiella konsekvenser förslaget eventuellt skulle kunna få i framtiden – eller var de anser att dessa konsekvenser inte är så allvarliga.

Herr talman! *Det* är skrämmande.

ESSE PETERSSON (fp):

Herr talman! Mina farhågor, som jag tidigare uttalade här med anledning av Joakim Olléns presentation av opinionsundersökningar, visar sig ju vara ganska riktiga. Det är tydligen ganska väl avvägt att man kan presentera undersökningar i viss riktning lagom tills man skall behandla frågor i denna kammare.

De som har gjort denna undersökning är alltså alkoholimportörerna, och

undersökningen har skett i Svenska Dagbladet, genom talonger som läsarna fått fylla i och sända in.

Nykteristerna, som det talas om, skulle vara överrepresenterade. Detta var de tydligen endast med 2 %, men inte 2 % av svenska folket, utan 2 % av Svenska Dagbladets läsekrets som då kom att omfatta ungefär 5 % nykterister. Det är fakta i detta mål.

Den typen av opinionsundersökningar kan vi betacka oss för. De utgör inget som helst faktaunderlag för en diskussion i denna kammare.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till 1:o utskottets hemställan, 2:o reservationen nr 1 av Nils Erik Wååg och Hugo Bergdahl samt 3:o motionen nr 1961 av Karin Ahrland och Torkel Lindahl i motsvarande del, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Nils Erik Wååg begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapropositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan Torkel Lindahl begärt votering beträffande kontrapropositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 1 mom. 1 antar reservationen nr 1 av Nils Erik Wååg och Hugo Bergdahl röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit motionen nr 1961 av Karin Ahrland och Torkel Lindahl i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Torkel Lindahl begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	91
Nej	–	10
Avstår	–	188

Karin Ahrland (fp) anmälde att hon avsett att rösta nej men av misstag nedtryckt ja-knappen.

Följande voteringsproposition för huvudvoteringen upplästes och godkändes:

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Marknadsföringen
av alkoholdrycker
och tobaksvaror*

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 1 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av Nils Erik Wååg och Hugo Bergdahl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Erik Wååg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 192
Nej - 90
Avstår - 8

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 2 av Nils Erik Wååg m. fl. samt 3:o) motionen nr 1961 av Karin Ahrlund och Torkel Lindahl i motsvarande del, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då Nils Erik Wååg begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig.

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 1 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av Nils Erik Wååg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Nils Erik Wååg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 159
Nej - 117
Avstår - 14

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Onsdagen den
15 november 1978

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1978/79:1 med anledning av justitieombudsmännens redovisning av sin verksamhet till 1978/79 års riksdag jämte motion.

Till konstitutionsutskottet hade för granskning hänvisats justitieombudsmännens ämbetsberättelse för tiden den 1 juli 1977–den 30 juni 1978 (Redogörelse 1978/79:1).

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1978/79:25 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga (yrkandet 1) hemställts att riksdagen lade justitieombudsmännens ämbetsberättelse till handlingarna med gillande av de uttalanden som gjorts i motionen rörande JO:s handläggning av vissa ärenden och JO:s verksamhet i allmänhet.

Utskottet hemställde

att riksdagen med avslag på motionen 1978/79:25 yrkandet 1 lade justitieombudsmännens ämbetsberättelse – redogörelsen 1978/79:1 – till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Sedan några år är det tradition att granskningen av justitieombudsmännens ämbetsberättelse tas upp till verklig debatt här i kammaren.

Det är genom vpk:s motioner i frågan som man fått dessa ansatser till en verklig debatt om JO-ämbetets verksamhet.

Förr om åren var det så, att någon realbehandling inte förekom i kammaren. Berättelsen lades till handlingarna utan debatt.

Från vpk:s sida anser vi det vara en betydelsefull demokratisk vinst att en offentlig diskussion om JO och om rättsvården kan föras och faktiskt förs i kammaren.

Från tid till annan har talesmän från konstitutionsutskottet sökt göra gällande att vi inte brukar ha, eller rent av inte bör ha, en sådan diskussion i kammaren.

Det är en åsikt som fullständigt saknar stöd i grundlagen. Logiskt är det dessutom en absurd åsikt.

Den är absurd av en rad skäl. Den skulle betyda, att debatt fick förekomma i varje annat riksdagsärende men inte i fråga om JO:s ämbetsberättelse. Några sådana bestämmelser om begränsning av riksdagens yttrandefrihet finns inte.

Den skulle innebära, att utskottet fick granska JO men att kammaren inte fick göra det. Det vore givetvis mycket behagligt för utskottet, men det skulle saknas stöd i grundlagen. JO:s årsberättelse inleds alltid med en skrivelse. Den skrivelsen är inte ställd till konstitutionsutskottet. Den är ställd till riksdagen. Enligt riksdagsordningen *bereder* utskottet ärendet. Men riks-

dagen beslutar. Och riksdagen måste givetvis kunna överlägga i och för sitt beslut. Det kan givetvis inte vara så, att beredningsorganet får lov att debattera men att det beslutande organet, kammaren, skulle vara förhindrat att diskutera. En sådan åsikt tror jag inte att utskottet på allvar skulle vilja framföra.

Man kan alltså konstatera att det saknas varje rättslig grund att söka hindra kammaren att diskutera JO:s ämbetsberättelse. Och det vet utskottet naturligtvis mycket väl. Man erkänner det också indirekt. För om riksdagen verkligen varit förhindrad att diskutera berättelsen, då skulle konstitutionsutskottet egentligen vägrat att behandla vpk-motionen. Och talmannen skulle egentligen vägrat tillåta att man väckte den. Men motionen tas upp av utskottet. Man tillåter sig t. o. m. en polemik i sak, även om den är den torftigast möjliga. Inte ens utskottet självt vågar alltså söka hindra att kammaren diskuterar JO-ämbetet.

Nu söker emellertid utskottet, liksom i fjol, att skydda sig från en diskussion i ärendet på andra vägar. Man går då fram på två formella linjer: Dels hävdar man att riksdagen inte får vara någon överprövningsinstans till JO, dels söker man göra gällande att riksdagens behandling av ämbetsberättelsen skall inskränka sig till att utröna om ombudsmännen har riksdagens förtroende eller ej. Något annat skulle vi då i kammaren inte ha med att göra.

Frågan om överprövning är ju fullständigt klar. Någon överprövning eller överklagning av JO:s beslut till riksdagen i rättslig mening kan givetvis inte förekomma – det har riksdagen fattat beslut om. Visserligen menade vi i vpk att det var en onödig begränsning av riksdagens rätt att kunna från konstitutionell synpunkt granska också JO:s ämbetsutövning och rätta till felaktigheter, men vi var tyvärr ensamma om den åsikten. Därför är läget nu som det är. Därför har vi heller inte gjort gällande att det är fråga om någon rättslig överprövning eller överklagning. Utskottets påpekande i det stycket är i och för sig onödigt och ligger egentligen utanför det vi i dag diskuterar.

Men att man i rättslig mening inte överprövar kan ju aldrig förhindra att man kan ha en åsikt om det man har skyldighet och rättighet att granska och att man uttalar denna åsikt, denna bedömning.

Riksdagens uppgift är att granska. Om riksdagen har en granskningsrätt, fastställd i grundlagen, har riksdagen givetvis också rätt att uttala sig om det som man granskar. Jag hoppas verkligen inte att utskottet gör sig till tolk för den statsrättsligt groteska uppfattningen att vi har rätt att granska men att vi är förbjudna att tala och ha någon åsikt om det vi granskar.

Nu vill man också i utskottsbetänkandet göra gällande att kammaren inte skall få debattera enskilda ärenden. Det är både rättsligt och logiskt en ohållbar ståndpunkt. Vi skall granska JO:s ämbetsberättelse. Berättelsen och JO:s verksamhet består av sakärenden. Det är en logisk gåta hur man skulle kunna ha en uppfattning om en sådan verksamhet utan att ha gått igenom ärendena som verksamheten består av. Man kan rimligen aldrig ha någon uppfattning om en helhet, med mindre än att man skaffat sig kunskap om

åtminstone vissa stickprovsmässiga delar av denna helhet. F. ö. finns det ingenstans i grundlagens bestämmelser någon som helst formulering som antyder att riksdagens granskningsrätt skulle inskränka sig till vissa aspekter på JO:s verksamhet. Granskningsrätten är allmän. Vi väljer i riksdagen JO. Därmed bestämmer vi också om och hur vi vill granska verksamheten i det särskilda fallet.

Slutligen tillgriper konstitutionsutskottet ett annat tryck för att söka avskräcka från debatt om JO. Man hävdar att riksdagen endast har att ta ställning till huruvida en ombudsman åtnjuter riksdagens förtroende eller ej. Som stöd för denna åsikt hänvisar man till en utredning om JO-ämbetet, vars uttalanden har godkänts av riksdagen. Det sorgliga är emellertid att utskottet motbevisar sig självt. Man citerar ett avsnitt av utredningen i sitt betänkande – jag vill minnas att det är samma avsnitt som man citerade i fjol. Där står emellertid inte att riksdagens uppgift bara är att avgöra förtroendefrågan. Där står att granskningen *främst* avser att utröna ifall ombudsman har riksdagens förtroende eller ej. Förtroendefrågan är med andra ord alls inte den enda fråga riksdagen har rätt att ta upp. Det går bra att ta upp och kritiskt diskutera ombudsmännens verksamhet också utifrån andra aspekter, låt vara att dessa kanske är mindre primära än förtroendefrågan.

Att riksdagen bara skulle få diskutera frågan om förtroendet för JO vore alltså en otillbörlig begränsning av yttrandefriheten i kammaren. Detta har, som nämnts, inget stöd i grundlagen. Dechargegranskningen av statsråden är ju en annan granskningsuppgift som riksdagen har. Där finns inga sådana begränsningar. Man kan där uttala sig om statsrådets tjänsteutövning i vilken form man vill. Man kan göra det i skarp eller i mildare form, och man kan anlägga mer neutrala synpunkter. Att riksdagen i granskningen av sin egen ombudsman skulle ha mer inskränkta befogenheter än i granskningen av statsråden vore ju en författningsrättsligt mycket ologisk och egendomlig tanke.

Jag har tagit upp de här rätt utförliga rättsliga resonemangen inte bara därför att de hävdas från konstitutionsutskottets sida utan också därför att man nog tyvärr bakom utskottets försök att hindra en debatt om JO:s verksamhet måste se en annan avsikt. Vi vet att i växande grad har rättstillståndet i landet de senaste åren blivit föremål för en kritisk offentlig debatt. Många allvarliga övergrepp och missförhållanden har därvid bragts i dagen. Också kritik mot att JO-ämbetet inte längre är den spärr mot orättvisor som den varit tänkt att vara har då framkommit. Uppenbarligen är utskottet illa berört av denna medborgerliga kritik. Och man försöker därför hindra den från att komma till uttryck här i kammaren. Sådana försök betraktar vi från vpk:s sida som grundlagsstridiga. Och så länge det finns kommunister i riksdagen kommer vi att framtvunga diskussioner om JO-ämbetet, dess roll och plats i den svenska rättsapparaten. Vi menar att en sådan diskussion inte sedan 1950-talet varit så angelägen som i dag.

Jag skall därefter övergå till den mer konkreta kritik som vi från vpk menar kan vara berättigad med anledning av årets JO-berättelse.

Först och främst menar vi att JO inte med befogad kraft ingripit mot vissa

rättsliga förhållanden på det militära området. Berättelsen redovisar förfarandet vid ett par allvarliga olyckor där flera värnpliktiga blivit dödade eller skadade. Efter en av dödsolyckorna framkom att arméstaben och chefen för armén under åren 1975–1976 redovisat fyra helt olika uppfattningar om säkerhetsbestämmelserna vid användning av s. k. brobandvagnar. Dessa oklarheter var den direkta orsaken till en nonchalans från lokalt befäl, vilket fick en dödsolycka som följd. I detta ytterst allvarliga ansvarsärende säger sig JO lita på att arméchefen i fortsättningen skall utfärda entydiga föreskrifter. JO uttalar visserligen sin betänksamhet över arméstabens agerande. Men ingen görs ansvarig. Ingen ställs inför krav. Ingen rättslig åtgärd vidtas, något som skulle varit ganska oundvikligt och normalt om det rört sig om ett civilt ärende.

I ett annat fall har en kapten under tio minuter fortsatt en genomgång med sin trupp trots att den varit utsatt för beskjutning med skarp ammunition. Upprepade sådana olyckstillbud hade dessutom rapportrats från samma övning. Inga åtgärder vidtogs till de värnpliktigas skydd. Och de som underlåtit sådana elementära säkerhetsåtgärder går efter JO:s granskning fria.

Ett tredje fall utgörs av den segdragenhet och oginhet som drabbat de överlevande offren för den tragiska Ravlundaolyckan. Med tanke på hur svårt de skadelidande vid militära olyckor vanligen har att hävda sin rätt och med tanke på hur envist det officiella etablissemanget mobiliserar makt och juridisk sakkunskap för att rädda sig undan några fattiga summor i ersättning, borde JO här enligt vår bestämda mening ha ingripit på ett mer konkret sätt mot den förvaltning som han i sitt utlåtande själv nödgas anklaga för både långsamhet, bristande noggrannhet och försumlighet.

Vi har också några fall där JO på ett enligt vår mening uppseendeväckande sätt stöder de militära befälen i deras sätt att begränsa möjligheterna att sprida tryckta skrifter bland de värnpliktiga på förbanden. Dels ställer JO här upp – vilket framgår av berättelsen – på den mycket märkliga åsikten att politiska bilder och skrifter är att jämställa med pornografi och att det därför är en trivselfråga i vilken utsträckning de får förekomma på förbanden. Dels gör han ingenting för att undanröja det förhållandet att man inom marinen tillämpar ännu strängare hinder mot spridande av tryckt skrift än vad som är grundat på ÖB:s offentliga riktlinjer. Men nu är ju tryckfriheten en grundlagsfråga, och vi kan inte godta det tama sätt på vilket JO här behandlat frågan och givit befällets godtyckliga begränsningar frisedel. Vi kan så mycket mindre göra det som vi vet att trots JO:s tidigare uttalanden i saken alltjämt en rad grundlagsstridiga begränsningar tillämpas inom delar av den offentliga förvaltningen när det gäller tryckfrihetssaker. Jag tänker då bl. a. på nonchalansen mot anonymitetsskyddet.

Så har årets berättelse tagit upp ett mycket uppmärksammat rättsfall, det s. k. Helmersfallet. I detta fall har inträffat många säregna ting. Här har JO inte bara godtagit rättsligt ohållbara avsnitt. Han har också, där han nödgats anmärka på vissa fel, underlåtit att vidta åtgärder som kunnat framtvunga att den drabbade styrkts i sin rätt.

I Helmersfallet har bl. a. följande märkliga ting inträffat. JO har uppenbarligen blundat för dels att man i fallet tillämpat ett helt annat sakkunnigförfarande än det normala, dels att en av de sakkunniga i strid med universitetsstadgan i ett annat ärende inkompetensförklarat Helmers och att JO själv medgivit att grunden härför var felaktig, dels att man vid tillsättningen som huvudsaklig grund åberopat betyg som normalt icke brukar tillmätas nämnvärd betydelse vid tillsättning av ifrågavarande typ av tjänst och dels att betygsjämförelsen skett utifrån kvalitativt olika betygssystem, som sinsemellan över huvud inte är möjliga att jämföra på det sätt som skett.

Men det mest uppseendeväckande är ändå att när JO ställs inför denna långa rad av egendomliga indicier, upprepade felaktigheter och säregna förfaranden, då vägrar JO dra slutsatsen att den rättssökande blivit utsatt för medvetet undanskjutande av myndigheterna.

En av de inblandade tjänstemännen har t. o. m. i ett officiellt remissyttrande hånat den sökande för att han förklarats professorskompetent vid ett utländskt universitet och betecknat detta universitet i den av socialdemokrater och liberaler styrda delstaten Bremen som en vänsterradikal kader-skola. Detta uttryck används alltså i en officiell skrivelse i utbildningsdepartementet. Detta komprometterande yttrande visar sig inte ha blivit diariefört och originalet har därtill försvunnit. Men inte ens inför detta uppenbara försök till politiskt förtal, som dessutom lett till fällande dom i Lunds tingsrätt, finner JO någon anledning att anta att den oändliga raden av felaktigheter och mystifikaationer i saken kan tänkas ha minsta politiska grund.

När sedan JO i årets berättelse ägnar långt större uppmärksamhet åt att polemisera mot den rättsökande än att granska myndigheternas egendomligheter, har man faktiskt rätt att ifrågasätta om JO-ämbetet är det skydd för rättsökande medborgare som i grunden är avsett. Vpk:s riksdagsgrupp kan svårligen godta denna tamhet mot myndigheter och denna ovilja att ens misstänka att myndigheterna velat systematiskt missgynna en människa.

Det finns slutligen ännu ett viktigt skäl till att JO:s ämbetsberättelse här i kammaren måste ägnas stor uppmärksamhet och inte bara, som sed varit tidigare, passivt läggas till handlingarna.

När riksdagen nu mot våra röster godtagit att man inte kan överpröva JO:s beslut till konstitutionsutskottet, har man skapat ett viktigt prejudikat. Det har nämligen förekommit att JO:s uttalanden använts i domstol som ett slags oomtvistat bevis. Vad JO säger sätts alltså aldrig i fråga i en domstol. JO är ofelbar. Det finns inget skäl att uppmuntra en sådan praxis. Genom att tvärtom sätta JO-ämbetets verksamhet under en hälsosam offentlig debatt bör vi i stället här i kammaren visa domstolarna att också ett JO-uttalande kan bli föremål för kritik och vanlig förutsättningslös bevisprövning. Annars får vi den ordningen att varje rättsökande, som inte fått stöd av JO saknar möjlighet att effektivt föra sin sak i vanlig domstolsförhandling. Och det vore enligt vår mening en farlig konsekvens.

Till sist, herr talman, ett dagsfärskt exempel, som visar vikten av att ha en

Onsdagen den
15 november 1978

*Justitieombuds-
männens verk-
samhet*

effektiv JO-granskning.

Föreningen Unga synskadade JO-anmälde arbetsmarknadsstyrelsen för att den inte tillämpat den sedan fyra år gällande främjandelagen till förmån för synskadade. JO vägrade ta upp anmälan till behandling. JO hänvisade till att sysselsättningsutredningen just framlagt förslag om effektivare lagstiftning. Men felet bestod ju i att AMS inte *tillämpar* lagen. Det var alltså irrelevant om den skulle göras effektivare eller ej. Och de som drabbats är ju inte hjälpta med vad JO anser skall hända framdeles. Deras sak gäller om AMS behandlat dem rätt eller inte i föreliggande fall. Det borde JO ha tagit upp till prövning.

Jag sammanfattar. Man kan enligt vår mening iakttä ett tilltagande antal rättsligt tvivelaktiga förfaranden från myndigheter. Det intrycket gäller över hela den offentliga förvaltningen, och detta är en oroande tendens. Den går parallellt med att man, som framgick vid debatten här förra veckan, begränsat möjligheterna att ställa högre tjänstemän i förvaltningen till juridiskt ansvar. JO:s och riksdagens ansvar för rättstillståndet i landet har därmed understrukits på ett markant sätt. Så mycket viktigare är det att man då inte godtar några inskränkningar i riksdagens granskningsrätt och i kammarens debattfrihet.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till motionen 25 i föreliggande delar.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Ett enhälligt konstitutionsutskott konstaterar i det nu aktuella betänkandet att den av utskottet företagna granskningen av justitieombudsmännens verksamhet inte gett anledning till något särskilt uttalande från utskottets sida. Utskottet hemställer att riksdagen med avslag på vpk-motionens yrkande lägger justitieombudsmännens ämbetsberättelse till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I samband med kammarbehandlingen av konstitutionsutskottets betänkanden i anledning av JO-berättelserna har vi de senaste åren, som Jörn Svensson framhöll, haft ganska utförliga debatter om inriktningen av KU:s granskning. Det har varit vpk-motioner som initierat dessa debatter. Jag bortser då från den mer allmänna debatt som vi hade när vi häromåret genomförde ganska omfattande ändringar i JO-institutionen som sådan.

Den 30 november förra året hade jag personligen tillfälle att ganska utförligt redovisa min uppfattning om innebörden av KU:s granskning. Det borde egentligen inte finnas någon anledning att nu upprepa hela den redovisningen, men jag skall nämna några saker.

Med anledning av vad Jörn Svensson inledningsvis sade vill jag hävda att ingen från KU, såvitt jag kan minnas, har påstått att Jörn Svensson eller andra skulle vara förhindrade att debattera JO-berättelsen här i kammaren. Det har naturligtvis varje riksdagsledamot full frihet att göra.

Med anledning av vad Jörn Svensson sade i sitt anförande kan det finnas skäl att än en gång understryka att justitieombudsmännen självständigt har

att handlägga de klagomål som kommer in och de ärenden som ombudsmännen själva initierar. Varken utskottet eller riksdagen har att överpröva de beslut som ombudsmännen kommit fram till i särskilda sakfrågor. Ombudsmännen står således själva för sina beslut.

En överprövning skulle, vilket har framhållits många gånger, av rent praktiska skäl vara svår att genomföra. Den skulle innebära att utskottet gjorde mycket detaljerade utredningar i de enskilda ärendena genom undersökningar och vittnesförhör. Den skulle också kräva en helt annan organisation av utskottets arbete. Jag föreställer mig att en sådan uppgift skulle ge utskottet full sysselsättning. En sådan prövning skulle således förutsätta att utskottet fränkopplades andra uppgifter eller att man tillskapade ett nytt utskott. Rent principiellt skulle det såvitt jag förstår innebära att JO-ämbetet upphörde att vara ett självständigt arbetande organ. Det skulle mera få karaktären av ett beredningsorgan åt ett riksdagsutskott. Man kan naturligtvis hävda att det borde vara på det sättet, men det krävs enligt min mening mycket starka skäl för att övergå till en sådan ordning.

En klar fördel med vår anrika JO-institution – som f. ö. kopierats i land efter land – är enligt min mening att den är ett extraordinärt rättsorgan, som har stor självständighet mot såväl domstolar och administrativa myndigheter som politiska organ. Till JO kan medborgare, som anser sig förfördelade, vända sig och få sina fall prövade på nytt, oberoende av vad som hänt i de andra instanserna. Till detta kommer JO:s uppgift som ett rättsövervakande organ i största allmänhet. Personligen tror jag att vi skall vara aktsamma om en sådan institution. JO är ett riksdagens organ. Riksdagen tillsätter ombudsmännen, och riksdagen har befogenhet att avsätta ombudsmän om riksdagen efter KU:s granskning skulle finna en sådan åtgärd befogad. Det är således en fråga om förtroende.

Riksdagen har emellertid inte i uppgift att riva upp de beslut som JO har fattat och ersätta dessa med nya av riksdagen fattade beslut. KU:s granskning och riksdagens beslut med anledning av denna granskning innebär således inte att vare sig alla ledamöter i KU eller alla riksdagsledamöter i detalj i samtliga ärenden nödvändigtvis ställer sig bakom alla de slutsatser som justitieombudsmännen har kommit till. Men att vi utan särskilda uttalanden lägger JO-ämbetets berättelser till handlingarna innebär att vi anser att ombudsmännen har motsvarat det förtroende som riksdagen givit dem. Konstigare är det egentligen inte.

Vad jag här har sagt innebär naturligtvis inte att vi på något sätt skulle vara förhindrade att – om vi så finner önskvärt – debattera JO-institutionen som sådan. Riksdagen har full frihet att bestämma om nya regler för JO:s verksamhet. Konstitutionsutskottet har f. n. på sitt bord några motioner, som gäller JO-institutionen som sådan eller som mera allmänt berör frågan om vidgad rättslig kontroll av administrativa beslut. Vpk har t. o. m. föreslagit att JO-ämbetet skall avskaffas. Yrkande nr 2 i den nu aktuella motionen från vpk har enligt utskottets bedömning ett nära samband med tidigare väckta motioner, och utskottet kommer således att ta ställning till detta yrkande i samband med behandlingen av dessa motioner.

Vpk-motionens yrkande nr 1, som behandlas i det nu aktuella betänkandet och som utskottet avstyrker, innebär att vpk begär att riksdagen skall ta ställning för – vågar jag hävda – allehanda lösliga påståenden i vpk-motionens text. Att Jörn Svensson har yrkat bifall till dessa påståenden förvånar mig. För det första är vpk-motionens beskrivning av JO:s handläggning av de i motionen upptagna fallen missvisande. För det andra är de tillrättavisningar gentemot JO som vpk vill att riksdagen skall ställa sig bakom bitvis märkliga. I ett par av de fall som vpk-motionen berör innebär yrkandet att riksdagen skulle uppmana JO att ägna större uppmärksamhet åt de tendenser till "farlig hurtfriskhet" som enligt vpk-motionen fortfarande finns bland militära befäl av skilda kategorier. Som rättsligt kriterium torde hurtfriskhet vara ganska svåravgränsat.

I ett annat fall anser vpk-motionen att JO bort göra "mera kategoriska uttalanden eller vidta mera konkreta åtgärder". Vad dessa kategoriska uttalanden skulle innehålla eller vad dessa konkreta åtgärder skulle innebära säger man ingenting om i vpk-motionen.

Herr talman! Jag har tidigare anfört en del skäl av såväl praktisk som principiell natur mot att riksdagen skulle företa en överprövning av JO:s beslut. Till detta kommer att vpk-yrkandet i sak är så oprecist och svårtydbart att jag för min del finner det helt uteslutet att riksdagen skulle kunna ställa sig bakom det. Jag ber än en gång att få yrka bifall till utskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Ett debattmässigt trick som ofta används här i kammaren är att säga att ett utskott är enhälligt för att på något sätt understryka att dess argument har särskild tyngd. Som Bertil Fiskesjö vet är konstitutionsutskottet i dag enhälligt uteslutande av den anledningen att där inte finns någon vpk-representant som framför kritiska synpunkter. Det får vi nöja oss med att göra här i kammaren.

Jag skall ändå inkassera att Bertil Fiskesjö's anförande till sin allmänna anda skiljer sig inte oväsentligt från tidigare framförda försvarstal för konstitutionsutskottets betänkanden i denna sak. Nu medges öppet att kammaren är oförhindrad att i friast tänkbara former ta upp en diskussion under en punkt på föredragningslistan som gäller granskning av JO:s ämbetsberättelse. Visserligen har, som Bertil Fiskesjö påpekar, det aldrig gjorts gällande att det skulle vara förbjudet att göra så, men det har i alla fall i flera debattinlägg som jag minns mycket klart under denna punkt under årens lopp hävdats att det inte skulle höra till god ton eller åtminstone inte höra till god praxis att diskutera berättelsens innehåll. Det hela skulle bara handla om att antingen har vi inget förtroende för JO och då skall JO gå, eller också har vi förtroende för JO och då skall ämbetsberättelsen läggas till handlingarna utan någon som helst diskussion.

Det är ju glädjande, och det uppfattar jag som en vinst, till väsentlig del orsakad av initiativ från vpk:s sida, att nu få fastlagt att berättelsens innehåll kan diskuteras. Det har sannerligen inte varit särdeles klart tidigare. Jag har varit i polemik med företrädare för konstitutionsutskottet rörande just den

formella tolkningsfrågan.

Sedan försöker Bertil Fiskesjö – och det tycker jag är ett litet lättköpt och billigt sätt, måste jag säga – komma undan bedömningen av en rad allvarliga rättsfrågor genom att göra sig lustig över vissa formuleringar i vpk:s motion. När vi talar om att det militära befälet visar en överdriven hurtfriskhet, så menar vi ju, vilket mycket klart framgår av berättelsen beträffande de ärenden som avses och även av motionen i övrigt, att man på den militära sidan visar mycket större släpphänthet gentemot inskränkningar i tryckfrihetsförordningens bestämmelser och en mycket större släpphänthet när det gäller säkerhetsbestämmelser som är av betydelse för de värnpliktigas liv och hälsa än vad man skulle göra ute i det civila livet.

Det är detta vi har anmärkt på, och Bertil Fiskesjö vet mycket väl vad saken handlar om. Det går inte att komma undan genom att göra sig lustig över en eller annan icke särskilt konventionell formulering.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag ber att få göra kammaren uppmärksam på vad det egentligen är som Jörn Svensson vill att kammaren skall ställa sig bakom. Yrkandet nr 1 i vpk-motionen, som nu är aktuellt, lyder: "att riksdagen lägger justitieombudsmännens ämbetsberättelse till handlingarna med gillande av de uttalanden som gjorts i motionen rörande JO:s handläggning av vissa ärenden och JO:s verksamhet i allmänhet".

Nu har jag inte tänkt gå in i detalj på de enskilda ärendena – det kan jag inte göra i ett genmäle – men det är väldigt svårt att av vpk-motionen läsa ut vad som egentligen skulle bli riksdagens beslut, om riksdagen mot förmodan skulle ställa sig bakom yrkandet.

I det fall som Jörn Svensson har refererat angående säkerhetsföreskrifter för brobandvagnar t. ex. säger JO bl. a.: "Det är uppenbart att handläggningen av frågan om säkerhetsföreskrifter för brobandvagnen varit otillfredsställande." Sedan för JO ett resonemang i frågan om de nuvarande bestämmelserna är lämpliga eller ej. "Vad som förekommit i detta ärende", säger JO därefter, "synes mig emellertid utgöra anledning för chefen för armén att pröva om så är fallet. Jag utgår ifrån att chefen för armén kommer att särskilt tillse att – om så inte skett – definitiva säkerhetsföreskrifter utfärdas för brobandvagnen till förekommande av ytterligare olyckor med vagnen."

Vad vpk gör i sin motion i det här fallet är att man klagat över att JO inte vidtagit ytterligare åtgärder, men motionen säger ingenting om vilka åtgärder JO borde ha vidtagit. Motionen mynnar faktiskt i det här fallet så småningom ut i att JO borde ha ingripit mot den hurtfriskhet som förekommer inom försvaret. Jag ber att få påpeka för Jörn Svensson att det inte är jag som har infört hurtfriskheten i den här diskussionen. Jag bara citerade vad som står i vpk-motionen.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det hör till debattekniken hos vissa talare, som företräder en svag sakståndpunkt och känner sig trängda, att de vidtar diverse avlednings-

Onsdagen den
15 november 1978

*Justitieombuds-
männens verk-
samhet*

manövrer. De biter sig fast vid en viss formulering som motståndaren i något sammanhang har använt och lyckas ställa till med en lång debatt om den, och så kommer sakfrågan bort.

Nu handlar det ju inte bara om vad som står i motionen. Där står f. ö. mycket mera – där finns ett sammandrag av de aktuella fallen som gäller säkerheten för militära värnpliktiga. Det framgår mycket klart vad det handlar om, och det framgår också mycket klart att vi anser att JO här uppträtt på ett för svagt sätt gentemot en typ av försumlighet som vi menar är kvalificerad, vilket även framgår av formuleringarna i motionen. Dessutom måste ju rimligtvis formuleringarna i motionen ses mot bakgrund av vad som står i JO:s ämbetsberättelse, eftersom hela ärendet åberopar sig på det.

Och har man utförligt läst vad de här ärendena avser vet man ju också vad det handlar om. Det kan inte vara rimligt rent praktiskt att vi i vpk-motionen, för att få lov att ha en annan uppfattning om JO:s bedömning, skall trycka av stora delar av ämbetsberättelsen, innan vi kan finna nåd inför konstitutionsutskottets ögon. Ni har ju ämbetsberättelsen och ni vet vad det handlar om – ni vet vad våra mer sammandragna synpunkter går tillbaka på.

Den praktiska frågan gäller: Är vi nöjda här i kammaren med det ganska tama sätt på vilket JO har behandlat en rad viktiga rättsfall som har att göra med frågorna om säkerheten under militärtjänstgöring, till råga på allt fall som har lett till invalidisering och f. ö. fyra dödsfall?

För det första är det fråga om att JO underlåter att göra någon människa ansvarig för vad som egentligen har hänt. Man kan kanske diskutera om det är så stor mening i att göra detta – det gynnar ju i och för sig inte de skadelidande, men det skulle ha betydelse för att inskräpa att man spelar inte ens i det militära med människors liv och hälsa på vilket sätt som helst.

För det andra är det fråga om att JO inte i något konkret avseende ställer krav på militären, att här måste oundvikligen skarpare säkerhetsbestämmelser till – man måste ta på säkerhetsfrågorna på ett annat sätt. Det är det mycket tydliga intryck som JO-uttalandena ger, och det menar vi, med hänsyn till sakens allvarliga natur, är en alltför mild bedömning. Där hade man haft både möjlighet och befogenhet att gå fram hårdare, därför att det gällde att skydda liv.

Jag tycker att det är det intressanta som vi skall diskutera och inte huruvida ett okonventionellt ord som hurtfriskhet eller annat har använts i en vpk-motion. Det står ju faktiskt mer i den aktuella motionen än så.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det brukar hävdas här att kammaren skall veta vad kammaren beslutar om, och jag vidhåller med en viss envishet mitt påstående från det förra inlägget, att om man följer vpk-yrkandet vet man inte vad man egentligen har beslutat. Jag citerade fall 1 i min tidigare replik. Nu skall jag citera ur fall 2 som tas upp i vpk-motionen. Det gäller säkerhetsbestämmelser vid stridsskjutning.

Här säger JO: "Som framgått ovan har också i efterhand kunnat konstateras att tidigare vidtagna säkerhetsåtgärder ej var fullt tillräckliga. Å

andra sidan har under utredningen delade meningar rått om var den nya beskjutningen ägde rum. Flertalet hörda synes ha uppfattat beskjutningen som liggande relativt långt över eller vid sidan av kompaniet och att den därför inte utgjort någon större fara för kompaniet. Ekstam” – det är den man som nämns här – ”gjorde uppenbarligen samma bedömning. Ehuru jag närmast delar chefens för armén uppfattning att Ekstam ändock bort vidta omedelbara åtgärder till skydd för kompaniet synes Ekstams underlåtenhet härutinnan ej utgöra försummelse av beskaffenhet att föranleda ansvar för tjänstefel.

Sammanfattningsvis finner jag alltså att åtal ej skall väckas mot Ekstam.”

I det här fallet kräver emellertid vpk i allmänna ordalag mera kraftfulla åtgärder. Men vari skall dessa kraftfulla åtgärder bestå? Menar vpk i det här konkreta fallet att JO borde ha åtalat? Då borde man ju ha sagt det i motionen. I så fall hade riksdagen åtminstone i detta fall vetat vad riksdagen haft att besluta om. Men det säger inte vpk, och följaktligen vet inte riksdagen vad den beslutar om för den händelse riksdagen följer vpk:s förslag på denna punkt.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! En annan talare som anmält sig här och till vilken jag med stort intresse skulle ha lyssnat, nämligen herr Torkel Lindahl, avser tydligen inte att utnyttja sin talarrätt, vilket jag beklagar.

Låt mig som en kommentar till den formalistiska diskussion som herr Fiskesjö lyckats ställa till med säga att när vi från vpk menar att JO borde ha en mera skärpt ton och gå fram starkare och mera konkret i största allmänhet när det gäller vissa ärenden och delar av rättstillståndet i landet, är vår uppfattning speciellt motiverad av att liv och hälsa här står på spel och att en skärpning här verkligen vore av nöden för att komma ifrån det uppenbara godtycke och den släpphänthet som visas när det gäller säkerheten på det militära området. När det gäller en så allvarlig fråga som den om människors liv och hälsa skall man inte försöka skämta bort den. Ett sådant sätt att diskutera tycker jag är olämpligt.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det är inte jag som startat skämtandet i denna fråga. Det är vpk som gjort detta genom den utformning som motionen och yrkandet har fått. Det är självklart att de frågor som berörts i vpk-motionen om människors liv och hälsa är viktiga frågor. Det finns mängder av viktiga frågor som är behandlade i JO:s ämbetsberättelse. Som riksdagsledamöter har vi all anledning att läsa JO:s ämbetsberättelse för att därigenom få en bild av hur rättstillståndet är inom olika områden i riket. Det kan ge oss inspiration till att ta initiativ till förändringar av gällande lagar och förordningar.

Jörn Svensson påstår att jag tillgripit spetsfundigheter gentemot vpk. Det är inte fråga om några spetsfundigheter. Riksdagen har att besluta i denna fråga, och vpk har ställt ett bestämt yrkande. Jag har kritiskt granskat detta yrkande

Onsdagen den
15 november 1978

*Justitieombuds-
männens verk-
samhet*

och efter denna granskning kommit fram till att om riksdagen följer det yrkandet vet den egentligen inte vad den har beslutat om.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Riksdagen måste ju vara oförhindrad att på basis av en genomläsning av ämbetsberättelsen, som man naturligtvis kan göra hur detaljerad som helst, i sammanfattande och koncentrerad form ge uttryck för en åsikt om det på ett visst område bör råda en annan ordning. Granskningen bör här kanske förbättras och skärpas. Man bör kanske också här gå fram skarpare mot de olika missförhållandena.

Riksdagen är ju oförhindrad att göra ett sådant allmänt uttalande. Jag förstår inte alls den argumentering som går ut på att ett sådant allmänt omdöme skulle vara oklart i sin innebörd. Hur som helst kan det aldrig vara mera oklart, Bertil Fiskesjö, än det uttalande som konstitutionsutskottet självt föreslår, enligt vilket vi skulle förklara att vi är nöjda med allt som har skett. Det är verkligen en oklarhet som medborgarna måste uppmärksamma, alla dessa tusentals människor som uppenbarligen i stigande utsträckning ute i det allmänna livet drabbas av felaktigheter, felbehandling, försummelse eller förbiseenden från myndigheterna och som kräver att få sin rätt – många gånger med goda skäl – men som inte får den därför att det inte finns någon rättsvårdande instans som går fram med den styrka och den konsekvens som det försämrade rättstillståndet i landet faktiskt skulle kräva.

Avslutningvis vill jag säga – det blir mitt sista inlägg i debatten – att det är roligt att höra att liv och hälsa på det militära området är viktiga frågor. Men varför då inte göra någonting för att förbättra de bestämmelser som gäller till skydd för liv och hälsa och som uppenbarligen inte efterföljs med den konsekvens som vore motiverad?

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det är klart att det vore bra om vi kunde få fram bättre bestämmelser när det gäller skyddet av liv och hälsa i det militära. Men jag vill fortsätta den här genomgången och beröra fall 3 som tas upp i vpk-motionen. Där säger JO:

”Sammanfattningsvis vill jag påstå att Ravlunda-olyckan till en början föranledde vissa aktningvärda initiativ från civilförvaltningens sida men att handläggningen av ärendet sedan kommit att präglas av långsamhet och bristande noggrannhet, för att inte säga försumlighet.”

Alltså ett utomordentligt skarpt uttalande från JO:s sida, men trots detta skarpa uttalande är vpk-ledamöterna inte belåtna utan kräver att JO skulle ha gjort mera kategoriska uttalanden. Kan man göra ett mera kategoriskt uttalande än det som här citerats? Såvitt jag kan förstå är väl avsikten med vpk:s kritik av de fall som varit aktuella att JO skulle tillgripa åtalsvapnet i betydligt större utsträckning än tidigare. Men det har faktiskt inte Jörn Svensson i sina inlägg här i kammaren öppet pläderat för.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 25 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 25 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 275
Nej – 15

§ 8 Folkrorelsernas roll i samhället

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1978/79:9 med anledning av motion om folkrorelsernas roll i samhället.

I detta betänkande behandlades motionen 1977/78:914 av Hilding Johansson m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen skulle ge regeringen till känna vad i motionen anförts om folkrorelsernas roll i samhället.

Utskottet hemställde att riksdagen förklarade motionen 1977/78:914 besvarad med vad utskottet anført.

Reservation hade avgivits av Hilding Johansson, Holger Mossberg, Hans Gustafsson, Yngve Nyquist, Wivi-Anne Cederqvist, Kerstin Nilsson och Marianne Stålborg (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen med bifall till motionen 1977/78:914 gav regeringen till känna vad reservanterna anført beträffande samordning av folkrorelsefrågorna.

OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! I detta ärende föreligger betydande enighet mellan majoritet och reservanter i utskottet i åtskilliga avseenden. Under den socialdemokratiska regeringens tid startades ett kartlägningsarbete syftande till att skapa en genomtänkt strategi för samarbetet mellan folkrorelserna och stat-kommun. Med tillfredsställelse konstaterar vi att det fullföljts av trepartiregeringen. Likaså får vi hoppas att folkpartiregeringen fullföljer intentionerna i detta arbete.

Vi socialdemokrater är alltså överens med de övriga i utskottet om att de frågor som aktualiseras i motionen är föremål för stor uppmärksamhet från

statsmakternas sida. De initiativ av olika slag som har tagits är utförligt redovisade i betänkandet och behöver här inte tas upp. Vad vi reserverar är kritiska mot är bristen på samordning av återgårderna från statens sida beträffande folkrorelsernas verksamhet.

År 1977 uttalade ett enhälligt utskott att referensgruppen för folkrorelsefrågor bör vara det naturliga instrumentet för samarbetet mellan folkrorelserna och samhällsorganen. Genom denna och den särskilda folkrorelseenheten inom kommundepartementet skulle enligt de ursprungliga avsikterna en samlad bedömning av folkrorelsernas arbetsvillkor kunna göras. Denna samordning har icke uppnåtts; snarare har splittringen av statens handläggning av dessa frågor ökat.

Så här alldeles inpå ett regeringsskifte är det enligt vår mening lämpligt att riksdagen ger detta ministären Ullsten till känna. Arbetet med en effektivare samordning av åtgärder, som syftar till att underlätta folkrorelsernas viktiga och självständiga agerande i det svenska samhället, bör bedrivas med skyndsamhet inom regeringen.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

ESSE PETERSSON (fp):

Herr talman! Folkrorelsernas stora betydelse för vår demokrati, såväl historiskt som nu och i framtiden, är vi väl alla överens om. Det framgår av denna motion, och det har framgått av tidigare motioner som är väckta från olika håll, att det finns ett stort intresse för just folkrorelsefrågorna och för den betydelsefulla del av vårt samhälle som folkrorelserna utgör.

Konstitutionsutskottet har i sitt betänkande gått igenom åtskilliga av de förslag som utredningar och kommittéer både arbetar med och lagt fram och sådant som det fattats beslut om under de senaste åren. Det är en klarläggande genomgång som kan vara av intresse för alla som vill följa utvecklingen vad beträffar åtgärder från statsmakternas sida.

En fråga som här berörs och som haft stor betydelse för organisationerna gäller det organisationstidskriftsstöd som genomfördes budgetåret 1977/78. Staten anslog då 40 milj. kr. för att möjliggöra en ytterligare satsning på olika typer av idétidningar inom organisationerna. Därigenom frigjordes ekonomiska resurser inom organisationerna för satsning på övrig verksamhet. Detta och mycket annat har gjorts.

I kommundepartementets sammanställning som finns med i betänkandet konstateras att det totala stödet till folkrorelserna under budgetåret 1976/77 uppgick till 1 337 milj. kr. och att motsvarande stöd för budgetåret 1977/78 uppgick till 1 686 milj. kr. Detta innebär en ökning med 349 milj. kr., vilket motsvarar 26 %; dvs. en betydande ökning, men i detta sammanhang en naturlig och självklar ökning.

Det har redan uttalats av reservanternas talesman, Olle Svensson, att stor enighet rått kring arbetet med detta betänkande, och jag finner det tillfredsställande. Jag noterar vidare med tillfredsställelse att den sammanfattning i betänkandet som majoriteten i utskottet står bakom också upprepas i reservationen. Man säger:

”Denna genomgång visar enligt utskottet att de frågor som aktualiseras i motionen är föremål för stor uppmärksamhet från statsmakternas sida. Det statliga stödet till folkrörelserna har kraftigt ökat. Regeringen och olika andra statliga organ har tagit initiativ till utredningar och andra studier i frågor av betydelse för folkrörelsernas verksamhet. Debatt- och informationskrifter i folkrörelsefrågor har utgivits i statlig regi. Utskottet hälsar denna utveckling med tillfredsställelse.”

På denna punkt är majoriteten inom utskottet och reservanterna helt överens.

Den kritik som man från reservanternas sida framför i detta sammanhang kan sammanfattas i tre punkter: För det första är statens åtgärder beträffande folkrörelsernas verksamhet splittrade, för det andra sker handläggningen av frågorna i flera departement, för det tredje har en samlad bedömning av folkrörelsernas arbetsvillkor inte uppnåtts.

Jag tar först upp den sista punkten. När det gäller de utredningar som nu pågår om folkrörelserna och de internationella kontakterna och om folkrörelserna och samhällets bidragsgivning till dessa, så hade den tidigare trepartiregeringen två sakkunniga som arbetade med detta. Vår nye kommunminister beslutade så sent som i går att ge dessa båda personer specialuppdraget att skyndsamt fullfölja de aktuella utredningsarbetena.

När det gäller den påtalade splittringen av statens åtgärder och fördelningen av folkrörelseärendena på flera departement, så tror jag att det är viktigt att det i detta sammanhang slås fast att folkrörelserna inte får isoleras till en sektor av samhället utan måste delta i olika delar av samhällsarbetet. Även om vi får en viss samordning via kommundepartementet, som det uttryckts önskemål om, bör folkrörelserna inte koncentreras till endast en stor egen enhet inom ett departement, utan folkrörelserna bör vara ett naturligt led i arbetet inom olika departementsområden samt inom olika sektorer av samhällslivet i övrigt. Detta gäller såväl på statlig som på regional och på kommunal nivå.

Herr talman! Jag anser det vara viktigt att folkrörelserna får vara fria och frivilliga. Samhället kan stimulera till mångfald. Men folkrörelserna får inte departementiseras av någon tvivelaktig dirigeringslusta. Samhällets uppgift är att *stödja* folkrörelserna, inte att styra dem. Detta tror jag är grundläggande i hela folkrörelsedebatten.

Herr talman! Avslutningsvis vill jag yrka bifall till konstitutionsutskottets majoritetsförslag i betänkandet 1978/79:9.

OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Esse Petersson refererade till en rad punkter där vi var eniga. Jag behöver inte ta upp tiden med den delen.

Beträffande Esse Peterssons uttalande i slutet av sitt anförande vill jag säga att jag också anser att statens och kommunernas uppgift är att *stödja* och inte att *styra* folkrörelserna.

Jag vill med ett exempel klargöra vad jag menade när jag efterlyste en bättre samordning inom regeringen. Esse Petersson läste ur betänkandet där det står

att både majoritet och reservanter uttalat att det statliga stödet till folkrorelser har ökat.

På s. 3 i betänkandet kan man läsa att den tyngsta posten är bidraget till studiecirkelverksamheten. Bidraget räknades upp budgetåret 1977/78 och även budgetåret 1978/79.

Jag vill i sammanhanget påpeka att man just vid det tillfälle då stödet till studieverksamheten behandlades, kunde notera att utbildningsutskottet blev det samordningsinstrument som egentligen regeringen borde ha varit. Man lyckades nämligen under behandlingen i utskottet avvärja ett förslag från regeringen som var djupt oroande ur både praktiska och principiella synpunkter för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Förslaget innebar att regeringen avsåg att sätta ett tak för hur mycket studieverksamheten skulle få öka. Här vill jag säga att det har varit viktigt att den verksamheten har fått vara flexibel.

Kännetecknande för studieförbunden i vårt land, med deras starka förankring i organisationer och folkrorelser och deras direktkontakt med människor i olika vardagssituationer, i föreningsliv, på arbetsplatser och i bostadsområden, har varit att de inte får institutionaliseras eller föras in i en byråkrati. Det var därför viktigt att man här satte stopp. Om man inom regeringen på ett tidigare stadium hade kunnat överblicka detta, så skulle socialdemokraternas och centerpartisternas aktion för att ändra på detta förslag inte ha varit nödvändig.

I pressen kan man läsa om meningskiljaktigheter under budgetberedningen angående studiecirkelverksamheten. Men jag skall lyckönska Esse Petersson och kommunministern om de på ett bättre sätt än den tidigare regeringen kan få till stånd en samordning, inte för att undertrycka folkrorelserna utan för att på ett viktigt område ge dem möjlighet att verka självständigt.

Studiecirkelverksamheten når just de människor som det är svårast att nå och motivera för studier. Det är viktigt att denna verksamhet inte kommer i strykclass i förhållande till exempelvis den kommunala vuxenutbildningen. Detta är en viktig uppgift för en samordning inom regeringen, så att inte riksdagen i efterhand behöver korrigera. Det finns anledning för Esse Petersson att studera reservationen.

ESSE PETERSSON (fp):

Herr talman! De påpekanden som Olle Svensson här gör och de synpunkter han framför bekräftar att vi i många stycken har en stor samsyn i de aktuella frågorna. Jag finner det tacknämligt.

I debatten om studiecirkelbidragen representeras olika synsätt, vilket i och för sig inte är något unikt. Ute i kommunerna har man i de flesta fall infört nämnda taksystem, oavsett om där varit socialdemokratisk majoritet eller borgerlig majoritet där centerpartiet har haft en stor del av ansvaret.

Värnamo kommun var den kommun i Jönköpings län som inte införde systemet när det blev på modet för några år sedan; detta tack vare ett mycket målmedvetet arbete, bl. a. från folkpartigruppen och andra personer i övriga

partigrupper som var direkt intresserade av studiearbetet.

Vi mötte ett mycket starkt motstånd när vi arbetade på att komma till rätta med takkonstruktionen. Resonemanget gick ut på att det var ett sätt att komma till rätta med exempelvis kostnadsutvecklingen. Men vi har i Värnamo kommun kunnat visa på att så inte var fallet. Det finns skäl att påstå att man även centralt inom Kommunförbundet borde ha sett frågan ur en annan synvinkel. Jag tycker att man bör fundera vidare på dessa frågor.

I övrigt när det gäller debatten om folkrörelserna i förhållande till samhället så noterar jag med tillfredsställelse att Olle Svensson instämmer i att det är samhällets uppgift att *stödja* och inte att *styra* folkrörelserna. Man skall kunna erbjuda dem service, men de skall beredas spelrum och möjligheter att arbeta för den demokratiska utvecklingen och för sina resp. intressen och idéer. På så sätt skapas en mångfald i folkrörelsearbetet som är av stort värde för hela samhället.

OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Betänkandet gäller varken Värnamo kommun eller Kommunförbundet utan i stället statens roll i förhållande till folkrörelserna.

Esse Petersson och jag är överens i sakfrågan, nämligen att om man hade haft en bättre samordning i dessa frågor inom regeringen, något som vi reserverar uttryckt önskemål om, så borde man ha kunnat komma fram till en annan bedömning.

Jag ser dock utvecklingen inför nästa år som löftesrik. Kanske kan vi då uppleva en förbättrad samordning, något som jag vore mycket tacksam för.

ESSE PETERSSON (fp):

Herr talman! Vad jag sade i denna fråga var att den diskussion som då fördes och det förslag som lades på riksdagens bord representerade olika synsätt. Jag tog ett exempel av samma skäl som Olle Svensson när han exemplifierade att det förekommer en ganska stor diskussion ute i vårt samhälle om hur man skall behandla dessa frågor. Jag tror det är mycket viktigt att det ges så stor frihet som möjligt för att man skall kunna forma sin verksamhet på bästa sätt. Självfallet måste en viss kontroll göras i sådana här fall, och vi har inte minst på studiesidan varit medvetna om detta. Jag tror att vi i långa stycken har en gemensam uppfattning om att samhället så litet som möjligt skall styra och kontrollera, och i så hög grad som möjligt stödja våra folkrörelser av olika slag. Men en viss kontrollmöjlighet måste alltid finnas för att inte övertramp skall kunna göras opåtalade, även om det sker mycket sällan.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Hilding Johansson m. fl., och förklarades den förra propositionen

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

Ytterligare bestämmelser om folkomröstning

vara med övervägande ja besvarad. Sedan Olle Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Hilding Johansson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Olle Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 151

Nej - 130

§ 9 Ytterligare bestämmelser om folkomröstning

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1978/79:10 med anledning av motion om ytterligare bestämmelser om folkomröstning.

I detta betänkande behandlades motionen 1976/77:71 av Bertil Fiskesjö (c), vari yrkats att riksdagen beslutade att hos regeringen begära förslag om lag med generella bestämmelser om folkomröstning.

Utskottet hemställde att motionen 1976/77:71 förklarades besvarad med vad utskottet anfört.

Reservation hade avgivits av Hilding Johansson, Holger Mossberg, Hans Gustafsson, Yngve Nyquist, Wivi-Anne Cederqvist och Marianne Stålberg (samtliga s) som ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Bakom reservationen ligger respekt för remissinstanserna. Rättighetsskyddsutredningen har lagt fram förslag om folkomröstning i grundlagsfrågor. När det gäller den nu behandlade frågan, nämligen frågan om en lagstiftning med generella bestämmelser om folkomröstning, förutsätter utredningen att förslag kommer att utarbetas inom justitiedepartementet som ett led i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Rättighetsskyddsutredningens betänkande har nu remissbehandlats. Enligt vad utskottet inhämtat övervägs inom justitiedepartementet i samband med prövningen av rättighetsskyddsutredningens förslag även frågan om speciella generella regler vid folkomröstning.

Utän att ens ha läst remissvaren och ännu mindre tagit del av övervägan-

dena inom departementet vill utskottet att riksdagen skall ställa sig bakom en motion av Bertil Fiskesjö genom att bifalla utskottets förslag i betänkandet. Det heter nämligen där:

”Enligt utskottet är det som framhålls i motionen av stor vikt att generella regler om förfarandet vid folkomröstning i hela riket fastställs.”

Ärendet kommer upp till sakbehandling till våren. Nög borde man ha kunnat vänta till dess.

Inom utskottet har det inte förekommit någon beredning i sak av lämpligheten och framför allt möjligheten att fastställa några generella regler. För oss reservanter har det telt sig som självklart att undvika ett ställningsstagande av det slag som majoriteten gjort. Majoriteten föreslår att motionen skall förklaras besvarad ”med vad utskottet anfört”. Det innebär att man uttalar att det är av stor vikt att få till stånd generella bestämmelser i enlighet med vad som föreslås i motionen. För min del tycker jag att riksdagen skall ta ställning till detta till våren.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill gärna först säga att jag är litet förvånad över den s-reservation som är fogad vid betänkandet. Jag kan inte riktigt förstå motivet för denna reservation.

I sak förhåller det sig så att vi har ett folkomröstningsinstitut inskrivet i vår författning. Riksdagen har möjlighet att genom ett särskilt beslut bestämma att vi skall ha folkomröstning i en viss fråga, och riksdagen har då också att ta ställning till hur en sådan skall utformas. Vad som däremot inte finns inskrivet i författningen är vilka allmänna förfaranderegler som skall gälla vid en folkomröstning.

Grundlagberedningen föreslog på sin tid att man skulle fastställa allmänna förfaringsregler, och riksdagen borde ha fattat beslut om sådana för länge sedan. Av någon anledning kom förslaget bort i samband med behandlingen av den allmänna författningsreformen, och detta har jag gjort riksdagen uppmärksam på i en motion som nu är ganska gammal. I motionen framhåller jag att vi självfallet måste ha bestämmelser som reglerar vilka förhållanden som rent allmänt skall gälla vid en folkomröstning.

Under tiden som min motion har vilat i konstitutionsutskottet har den av Hilding Johansson citerade rättighetsskyddsutredningen avgivit sitt betänkande. Utredningen föreslår bl. a. en utvidgning av folkomröstningsinstitutet och anser bl. a. att vi bör ha beslutande folkomröstningar i vissa fall i grundlagsfrågor. I en specialmotivering i det här betänkandet tangerar utredningen något den fråga som jag tagit upp. Utredningen konstaterar närmast i förbigående att det är ganska givet att vi måste ha allmänna förfaranderegler för folkomröstningar.

Hilding Johansson sade att man skulle visa missaktning mot remissinstanserna, om man hade en bestämd mening om huruvida sådana här förfaranderegler behövs eller ej. Jag har svårt att förstå detta. Jag tror inte att remissinstanserna kommer att ha några särskilda synpunkter på just den här

Ytterligare bestämmelser om folkomröstning

Onsdagen den
15 november 1978

Ytterligare bestämmelser om folkomröstning

saken. Det borde vara alldeles självklart, att om vi har ett folkomröstningsinstitut, så skall vi också ha bestämmelser fastställda på förhand om vilka som har rösträtt i folkomröstningen, hur valförfarandet skall gå till, vilka uppgifter valnämnden skall ha osv. Men det tycker tydligen inte Hilding Johansson och socialdemokraterna, eftersom man har reserverat sig i denna fråga. Socialdemokraterna och Hilding Johansson anser tydligen att man, om det nu blir så att vi får en folkomröstning, inte bara skall ha bekymmer här i kammaren med att bestämma om folkomröstningen och om vad den skall handla om, utan vi skall också ha en allmän diskussion om t. ex. vilka rösträttsregler som skall gälla vid en sådan folkomröstning. Det tycker inte jag. Här rör det sig om formella frågor som borde vara avklarade på förhand. Vi bestämmer inte före varje val vilka regler som skall gälla utan har en vallag som täcker in valet oavsett när det kommer.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Bertil Fiskesjös inlägg var egentligen ganska avslöjande för vad han läser in i majoritetsförslaget från konstitutionsutskottet. Han pläderade i sak för generella regler. Till den frågan har jag inte tagit ställning.

Reservationen går ut på inte motstånd mot generella regler utan på att man helt enkelt bör avvakta remissinstansernas yttranden och departementets överväganden på grundval av dessa. Det är möjligt att remissinstanserna inte skriver någonting om detta – härom vet varken Bertil Fiskesjö eller jag någonting. Men nog borde vi läsa vad de skriver innan vi tar ställning. Om de ingenting säger kan vi känna oss fria, men innan vi har tagit del av remissyttrandena kan vi ju inte ens konstatera detta.

När Bertil Fiskesjö frågade vad som ligger bakom vårt ställningstagande vill jag svara att det är just detta som jag har pekat på. Men vi vill också följa vår tidigare praxis i konstitutionsutskottet. När ärendet skall upp på våren och av någon anledning kräver behandling hösten före har vi väntat till våren med våra ställningstaganden. Nu inbjuder majoriteten, med Bertil Fiskesjö i spetsen, till ett annat ställningstagande, och det förstärks genom Bertil Fiskesjös plädering i sak.

BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! För mig är det alldeles uppenbart att vi oavsett vad remissinstanserna säger – om de nu över huvud taget behandlar den här frågan – skall ha förfaranderegler om folkomröstning. Det är snarast en lapsus i författningsarbetet att vi inte redan har sådana. Det var ingen som kom att tänka på den saken i samband med att vi fattade beslutet om den stora författningsreformen. Ingen motionerade i frågan. Från grundlagberedningen förelåg ett färdigt förslag som kunde ha varit utgångspunkt för en

lagstiftning på det här området. För mig har den här frågan i och för sig inget direkt samband med remissbehandlingen av rättighetskyddsutredningens betänkande. Oavsett vad som händer med det betänkandet – härom kan vi ju inte ha några absolut bestämda meningar – har vi redan ett folkomröstningsinstitut inskrivet i vår grundlag. Då måste vi naturligtvis också ha bestämmelser, som reglerar t. ex. vilka som har rätt att delta i en folkomröstning för den händelse att riksdagen skulle besluta om en sådan.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering, dels utskottets hemställan med godkännande av den i reservationen av Hilding Johansson m. fl. anförda motiveringen, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Hilding Johansson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 10 med godkännande av utskottets motivering röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med godkännande av den i reservationen av Hilding Johansson m. fl. anförda motiveringen.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Hilding Johansson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 148
Nej – 135

§ 10 Ändrade lagbestämmelser rörande narkotikabrott

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1978/79:4 med anledning av motion om ändrade lagbestämmelser rörande narkotikabrott.

BLENDA LITTMARCK (m):

Herr talman! Utskottet är enigt i fråga om Yvonne Hedvalls och min motion. Jag måste uttrycka vår tacksamhet för utskottets betänkande, även om det innebär avstyrkande av motionen. Jag finner i betänkandet en glädjande attitydförändring och impulser som säkert kommer att hjälpa oss framåt när det gäller att begränsa narkotikahandeln. Man vet ju att endast mellan 5 och 10 % av den narkotika som går över gränserna beslagtas. Den stora marknaden blir alltså den som utgörs av det lilla innehavet hos de många människorna, av överlåtelser och försäljning man och man emellan, och det trots att innehav egentligen är olagligt.

Skulden till det bär riksåklagarens alltmer liberaliserade bestämmelser. Det är de som har lagt grunden för den praxis som tillämpas.

Här i riksdagen har vi tidigare diskuterat antalet åtalsunderlåtelse, men till min glädje har utskottet nu framhållit att den statistiken är osäker därför att man inte har kunnat få uppgift om de rapporteftergifter som har gjorts i fall som borde ha lett till åtal. Men enligt sin instruktion kan ju polisen göra rapporteftergift då det endast finns böter i straffskalan. Man kan förstå att polisen gång efter annan har hängt fast vid sin instruktion, eftersom det vanligen inte händer ett enda dugg ens när fall rapporteras. Åtalsunderlåtelse har t. o. m. i vissa fall kunnat meddelas vid innehav av en mängd narkotika som motsvarar en veckas förbrukning samt vid överlåtelse.

Utskottet meddelar att rikspolischefen och riksåklagaren beslutat om en undersökning av hur anvisningarna tillämpas. Det är ett av de viktigaste steg som har tagits på narkotikabekämpningens område. När den undersökningen föreligger får vi tillfälle att återkomma.

Undersökningens resultat – under förutsättning att man verkligen får fram praxis och antalet rapporteftergifter – kommer troligen att visa att betydligt större krav nu måste ställas både på rättsväsendet och på narkomanvården.

Narkomanvårdens resurser är redan i dag för små. Och det beslut som riksdagen fattade för en tid sedan med anledning av narkotikapropositionen fyller knappast minimikraven på rehabilitering. Men de problemen måste lösas. Vi har ingen annan väg att gå på detta område.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 11 Nämndemäns tjänstgöring i domstol

1978/79:8. Föredrogs justitieutskottets betänkande nr 8.

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1978/79:8 med anledning av motion om nämndemäns tjänstgöring i domstol.

1978/79:8. ROLF CLARKSON (m).

ROLF CLARKSON (m):

Herr talman! I den socialdemokratiska motion som behandlas i justitieutskottets betänkande nr 8 begärs tillämpning av politisk proportionalitet av nämndemännen ända in i tingsrätternas avdelningar. Detta är att politisera nämndemannainstitutionen in absurdum. Redan känner många oro över att nämndemännen utses politiskt. Man är ängslig för att rättsväsendet skall politiseras, vilket vore förödande för rättstryggheten.

Flera av de remissinstanser som yttrat sig över denna oroväckande motion andas tillfredsställelse över nuvarande förhållanden. Systemet fungerar bra i praktiken, säger man. Jag tror inte heller att våra nämndemän låter sina politiska uppfattningar influera sina ställningstaganden, men redan det

faktum att basen för deras rekrytering är rent politisk känns obehagligt. De långa mandatperioderna ger visserligen nämndemännen stor förtrogenhet med domstolsväsendets funktion, men de skapar också risker för att vi får ett slags självlärd amatörjuristkår. Nämndemännen väljs nämligen för så långa perioder att faran är stor för att de efter hand inte känner sig som allmänhetens företrädare utan snarare som medlemmar av domstolsetablissemang. F. n. torde det dock vara snedrekryteringen som utgör det största hindret för allmänhetens allsidiga representation i rättsväsendet. Frågan är om inte det anglosaxiska systemet med slumpmässigt utsedda nämndemän skulle vara värt att pröva. Vi skulle då definitivt bli av med misstanken om politisering, vi skulle få många fler av medborgarna engagerade i domstolarnas arbete och vi skulle slippa befara att nämndemannainstitutionen misstänktes för fördomsfullhet.

För ca tio år sedan motionerade jag i dåvarande andra kammaren om en utredning av formerna för att utse nämndemän. Eftersom man på socialdemokratiskt håll inte över hela linjen inser vikten av att vårt rättsväsende står fritt från politiskt inflytande, är det värt att fråga sig om inte tanken på en sådan utredning bör väckas igen. För dagen inskränker jag mig emellertid, herr talman, till att yrka avslag på motionen 518 och därmed bifall till justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 8.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12 Föredrogs

Lagutskottets betänkande

1978/79:3 med anledning av motion om rådgivning till försäkringstagare

Försvarsutskottets betänkanden

1978/79:5 med anledning av motion om decentraliserad beredskapslagring av olja

1978/79:6 med anledning av motion om beredskapslagringen av olja

1978/79:7 med anledning av motion om beredskapslagringen av olja

Socialutskottets betänkande

1978/79:14 med anledning av motion om information rörande arbetsmiljörisiker

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

Onsdagen den
15 november 1978

*Apoteksbolagets
verksamhet*

Föredrogs socialutskottets betänkande 1978/79:15 med anledning av motioner om vissa läkemedelsfrågor.

I detta betänkande behandlades motionerna
1977/78:369 av Hilding Johansson m. fl. (s),
1977/78:394 av Olof Palme m. fl. (s), vari hemställdes att riksdagen gav regeringen till känna vad som i motionen anförts om Apoteksbolaget AB:s uppgifter på läkemedelsområdet,
1977/78:713 av Yvonne Hedvall m. fl. (m),
1977/78:1110 av Maj Britt Theorin m. fl. (s) och
1977/78:1404 av Catarina Rönnung m. fl. (s).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande vissa informationsfrågor på läkemedelsområdet skulle avslå motionen 1977/78:369, motionen 1977/78:713 och motionen 1977/78:1404,

2. att riksdagen beträffande viss översyn av läkemedelsförordningen skulle avslå motionen 1977/78:1110,

3. att riksdagen beträffande Apoteksbolaget AB:s verksamhet skulle avslå motionen 1977/78:394.

Reservation hade avgivits beträffande Apoteksbolaget AB:s verksamhet av Göran Karlsson, John Johnsson, Ivar Nordberg, Kjell Nilsson, Sven-Gösta Signell, Stig Alftin och Lena Öhrsvik (samtliga s) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen beträffande Apoteksbolaget AB:s verksamhet med anledning av motionen 1977/78:394 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anförde.

JOHN JOHNSSON (s):

Herr talman! I detta betänkande från socialutskottet behandlas bl. a. motionen 1977/78:394 av Olof Palme m. fl. rörande Apoteksbolagets verksamhet.

Apoteksbolaget har genom avtal med staten åtagit sig att i sin verksamhet följa de allmänna riktlinjer som dragits upp vid riksdagsbehandlingen 1970 angående läkemedelsförsörjning. Kravet i motionen är att läkemedelsförsörjningen även i fortsättningen skall vara förankrad i 1970 års riksdagsbeslut.

I majoritetens skrivning i utskottsutlåtandet påpekas att motionen väckts under den tidigare regeringens tid och riktar sig mot den läkemedelspolitik som denna regering förde. Jag vill därför ställa frågan till utskottets talesman, om detta innebär att nuvarande regering ej kommer att fullfölja denna läkemedelspolitik.

Enligt reservanternas mening borde utskottet ha understrukit den stora

betydelsen av att Apoteksbolaget har anförtratts viktiga uppgifter på läkemedelsområdet, som har fullgjorts i nära samverkan med socialstyrelsen, landstingen och läkemedelsindustrin.

Vi vill även understryka att som utgångspunkt vid behandlingen av de utredningsförslag som f. n. bereds inom regeringens kansli bör gälla att Apoteksbolaget också i fortsättningen skall ges möjlighet att fullgöra sin uppgift i enlighet med riksdagens beslut och på grundval därav gällande avtal med staten.

Riksdagen bör därför som sin mening ge till känna att regeringen även i fortsättningen förutsätts iaktta den rollfördelning på läkemedelsområdet som gäller enligt avtalet mellan staten och Apoteksbolaget och som lagts fast genom riksdagens beslut 1970.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av Göran Karlsson m. fl.

KERSTI SWARTZ (fp):

Herr talman! Socialutskottets majoritet framhåller i betänkandet 1978/79:15 att Apoteksbolaget även i fortsättningen måste komma att få en betydelsefull uppgift på läkemedelsområdet. Flera utredningar på området, tillsatta av trepartiregeringen, har under sommaren 1978 avgivit sina betänkanden. Då utredningsförslagen f. n. bereds inom regeringskansliet och en proposition kan väntas inom en inte alltför avlägsen framtid finns det enligt vår uppfattning inte anledning att nu göra något uttalande med anledning av den motion som John Johnsson talade om i sitt anförande. Jag kan givetvis inte göra några utfästelser i vad gäller innehållet och inriktningen i propositionen. Men det är en folkpartiregering som sitter nu – det är ett faktum – och John Johnsson kanske kan ha sina aningar att det åtminstone kan komma att skilja något när det gäller regeringarnas läkemedelspolitik. Med alla goda krafters samverkan i regering och riksdag bör slutresultatet kunna bli gott.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Göran Karlsson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan John Johnsson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Göran Karlsson m. fl.

Vävläroarutbildning

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då John Johnsson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 148

Nej - 136

§ 14 Vävläroarutbildning

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1978/79:9 med anledning av motion om vävläroarutbildning.

INGEGÄRD OSKARSSON (c):

Herr talman! I utbildningsutskottets betänkande 1978/79:9 behandlas motionen 1559, väckt under den allmänna motionstiden.

Vi motionärer har i denna motion tagit upp det stora problem som under senare år uppstått genom att möjligheten att utbilda vävläroare försvann 1975. År 1961 inrättades vid seminarierna för huslig utbildning en textilläroarlinje, som omfattade två grenar: en allmän och en vävriktad. Den vävriktade grenen inrättades enbart vid seminariet i Stockholm. När sedan detta seminarium avvecklades år 1975 försvann också möjligheten att utbilda vävläroare.

Det kan synas märkligt att man inte kunde slå larm om detta på ett tidigare stadium. Men tillgången på vävläroare var då mycket god. De flesta befann sig dock i åldrarna mellan 35 och 60 år. En del av dem ägnade sig aldrig åt yrket, medan andra genomgick en särskilt anordnad kompletterande behörighetsutbildning i sömnad; detta på grund av den omstrukturering som skedde vid gymnasieskolans genomförande. Ett stort antal vävläroare har avgått med pension de senaste åren. Ytterligare ett 20-tal vävläroare, som f. n. innehar fasta tjänster, beräknas avgå med pension inom de närmaste åren.

Det är detta som gjort att bristen på utbildade vävläroare i dag är stor. Eftersom någon examination av vävläroare inte har ägt rum sedan 1975 och utbildningstiden är minst tre år är det ytterst angeläget att man på nytt inför en vävläroarutbildning.

På grund av bristen på utbildade vävläroare är det i dag svårt att besätta tjänster med behöriga läroare. Detta konstaterar också SÖ i sitt remissyttrande över motionen. Man påpekar även att detta förhållande blivit mer märkbart under de senaste två åren.

Utbildade vävläroare behövs inom ett flertal utbildningslinjer, såsom inom högskolan, gymnasieskolan, enskilda yrkesskolor, kommunal vuxenutbild-

ning, folkhögskolor, studieförbunden och arbetsmarknadsutbildningen. Dessutom ökar intresset för hemslöjd och vävning alltmer, vilket gör att hemslöjdsföreningarna har behov av fler vävlärare, bl. a. för sin kursverksamhet.

Vävlärare tjänstgör också inom andra områden där man inte arbetar direkt med vävning eller vävutbildning, t. ex. på museerna. Jag vill gärna citera en del av vad Nordiska museet har skrivit i sitt yttrande över motionen:

”Inom museernas verksamhet är kunskaper i textilt handarbete en förutsättning för studiet och analysen av textilier från alla tidsåldrar. Det är också en förutsättning för en stor del av museernas textila kunskapsförmedling.

Redan under 1800-talets slut verkade svenska vävlärare i utlandet och de svenska vävskolorna fick motta elever från utlandet. Detta förhållande är aktuellt än i dag. Svenska vävlärare arbetar i utvecklade industriländer som USA och även i utvecklingsländerna, där de deltar i utvecklingsprojekt som instruktörer och organisatörer. Varje år kommer grupper och enskilda besökare från i synnerhet Japan, USA och nordeuropeiska länder för att delta i vävkurser och liknande som anordnas i vårt land.

Mycket ofta får vi i vår verksamhet i Nordiska museet bevis på vilken unik ställning Sverige och de övriga nordiska länderna i detta fall intar i världen. Kolleger från museer, forskare och andra utländska besökare betonar värdet av att vi har lyckats vidmakthålla kunskaper i äldre produktionsmetoder och äldre textilkunskap och gjort det till en kulturell tillgång, som de i flera fall medvetet söker sig hit för att ta del av.

Det är framför allt genom hemslöjdsföreningarnas verksamhet och vävlärarna som yrkeskår som detta har möjliggjorts på ett livsdugligt sätt. För att hålla kunskaper levande krävs att kunskapskapitalet utvecklas och förnyas, och för sådant utvecklingsarbete krävs stor erfarenhet och grundliga kunskaper. Det är inte minst resultatet härav som vinner omvärldens intresse.

Det kvalitetskrav som genomsyrat vävlärarytutbildningen och hemslöjdsföreningarnas verksamhet är en kulturell tillgång som vårt land i dag har möjlighet att dela med sig av till många länder i hela världen. För att detta skall kunna bestå behövs ett återupptagande av vävlärarytutbildningen på tillräckligt hög nivå.”

Herr talman! Det sagda visar att det i dag finns ett akut behov av att en vävlärarytutbildning återigen kan tas upp i sådana former att den tillgodoser även högt ställda krav på kunskaper i vävning som måste innefatta också fördjupning och specialisering inom området.

Det är med stor tillfredsställelse vi kan konstatera hur utskottet behandlat motionen och att en omfattande remissbehandling förekommit.

Det är också glädjande att se hur samtliga remissinstanser har pekat på behovet av att utbildning av vävlärare åter införs.

Utskottet har vid behandlingen av motionen tagit upp det krav på ökade förkunskaper som ställs i motionen. I dag kan man t. ex. vinna tillträde till den försöksutbildning som startar i höst i Göteborg utan kunskap i vävning,

vilket inte är tillfredsställande. Utskottet hänvisar till UHÄ:s yttrande, vilket betyder att om det vid en utvärdering av utbildningen visar sig att förkunskaperna är otillräckliga så räknar man från UHÄ:s sida med att få beakta motionens förslag.

Utskottet tar också upp den försöksutbildning i textilslöjd som fr. o. m. hösten 1978 anordnas i Göteborg och påpekar i detta sammanhang att påbyggnadskurs eller enstaka kurs i textilkunskap anordnas först fr. o. m. vårterminen 1980. Här är det viktigt att man ute i landet ser till att få till stånd sådana kurser. Detta är ju en lokal angelägenhet.

Enligt utskottets mening är det av vikt att utbildningsbehovet av vävläroar kartläggs. Man föreslår också att UHÄ efter samråd med SÖ, Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund och företrädare för studieförbunden gör en bedömning av det samlade utbildningsbehovet. Jag instämmer helt i detta.

Utskottet finner till slut i likhet med flertalet remissinstanser det angeläget att vävläroarutbildningen bedrivs i sådana former att den tillgodoser även högt ställda krav på fördjupning och specialisering.

Herr talman! Det är många som i dag känner en djup tillfredsställelse över utbildningsutskottets behandling av denna fråga. Det inger förhoppningar om att man även i framtiden kommer att ha väl utbildade och kunniga vävläroar inom alla de områden där de behövs.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Låt mig bara tillägga att när det gäller läroarutbildningen är det alltid svårt att göra dimensioneringen sådan att vi har den tillgång till utbildad arbetskraft som vi från fall till fall behöver. Detta är ett sådant ämnesområde.

Det har de senaste åren varit delade meningar i frågan om vi har tillräckligt med vävläroar eller inte. Det råder fortfarande delade meningar om detta. Utskottet har anslutit sig till dem som hävdar att det råder brist på vävläroar. Men det finns remissinstanser som menar att det finns en dold tillgång på vävläroar som skulle kunna användas med viss uppfriskning av sina kunskaper.

Jag understryker gärna att det torde vara så att det i Sverige är ett ökat intresse inom studieförbund och i andra sammanhang för kulturaktiviteter som vävning. Det är självklart att vi skall göra allt vad vi kan för att se till att det finns människor som kan hjälpa till i detta arbete.

Jag hoppas att det skall vara möjligt att göra en kartläggning som ger ett underlag för ytterligare ställningstagande när det gäller utbildning av vävläroar. Det är alltså ett starkt positivt uttalande som utbildningsutskottet nu presenterar i detta ärende. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1978/79:3 med anledning av propositionen 1977/78:186 med förslag till lag om ändring i lagen (1975:985) om tillfällig handel jämte motioner.

KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! I motionen, som har nr 987, har Daniel Tarschys och jag på riksdagsspråk hemställt att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den föreslagna lagen om ändring i lagen om tillfällig handel bör betraktas som tillfällig i avvaktan på en lag som är skriven på enkel och tydlig svenska.

På det språk som forskarna kallar för normalspråk betyder vårt yrkande: Vi vill att riksdagen skall tala om för regeringen att det snarast behövs ett nytt förslag till lag om ändring i lagen om tillfällig handel. Vi vill att det förslaget skall vara skrivet på enkel och tydlig svenska.

Naturligtvis hade vi gärna skrivit vårt yrkande så här enkelt, men det finns ju som bekant också här i huset regler om hur motioner skall avslutas. Det måste låta högtidligt. Så långt som att begära ändring av de reglerna vågar vi inte gå – än så länge. Vi har bara tänkt på en vers där Disa Nilsson såg på kommunala sammanträdesmänniskor och skäms lite grand, för vi känner på oss att vi liknar dem som skildras där:

”Här sitter vid bordet ledamotsherrar
`begär härmed ordet` och läget förvärrar
där herr Perfekt och där är herr Fjäska
där herr Prekär med vana att `äska`.

Här sitter de stillä, rösterna gälla
de vill ingen illa, men `yrka`, `hemställa`
rustade väl med ordningens sinne
det är ett ner och ett upp i minne.”

Nu åter till motionen. Vi har alltid tyckt och kommer alltid att tycka att lagstiftare skall skriva begripliga lagar. Det är därför som vi ideligen, tyvärr, måste återkomma i den här frågan.

Utskottet skriver som svar på vår motion att tolkningen och tillämpningen av lagen om tillfällig handel har visat sig vara förknippad med en del problem. Så uttrycker man sig på riksdagsspråk när man håller med om vad vi påstår, nämligen att lagtexten är svår att förstå. Utskottets ledamöter har uppskattat vår omsorg om lagspråket men tycker att vi skjuter över målet med vår kritik. Det får naturligtvis utskottet anse. Frågan är dock vad väljarna och de som skall läsa lagen tycker. Vi försöker att visa omsorg om dem också.

Nu är det i alla fall intressant att ta del av de praktiska resultaten av vår motion. För det första säger utskottet att den här lagen skall reglera en mångfasetterad verklighet. Mångfasetterad är ett fint ord som betyder många vinklar och ytor på verkligheten, och det är ju rätt. Så säger utskottet att just

Onsdagen den
15 november 1978

*Ändring i lagen
om tillfällig handel*

därför behövs det detaljföreskrifter som knappast kan göras lättlästa. Näringsutskottet gör precis som regeringen. Man ger upp innan man ens har försökt. Nu bad vi egentligen inte utskottet om att försöka, utan vi bad utskottet att hålla med om att regeringen borde försöka.

Herr talman! Jag är rädd för att – jag citerar nu lagtexten – ”svensk medborgare och utlänning som är bosatt här i riket och som har permanent uppehållstillstånd eller är medborgare i Danmark, Finland, Norge eller Island” också ger upp innan de upptäcker att det står att de får sälja blommor på Stockholms gator utan särskilt tillstånd.

För det andra har inte utskottet helt gett upp, och det är ju bra. Man har visat en viss omsorg om riksdagsledamöterna. Vi påpekar litet försynt i vår motion att det vid en undersökning i riksdagshuset visat sig att de riksdagsmän som blivit tillfrågade inte visste vad ordet huvudskrift betydde. Det har tydligen bekymrat utskottets ledamöter så allvarligt att de skrivit om just den paragraf där ordet huvudskrift ingick. Det är ju bra, men det är väldigt synd att vi inte testade våra riksdagskolleger på tolkningen av fler paragrafer. Då hade vi kanske kunnat få en ändring till stånd av dessa också. Nu vet vi i alla fall hur vi skall gå till väga i fortsättningen. Vi kommer med andra ord, om regeringen inte bättrar sig, att besvara våra riksdagskolleger med små tolkningstest för att utröna vad de själva förstår av lagtexten. Det skall bli intressant att ta del av resultatet.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

SVEN ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag har inte så mycket att tillägga eftersom Karin Ahrland inte yrkade bifall till sin motion. Men det är alldeles tydligt att Karin Ahrland har överskattat lagtextens svårighet. Det står helt klart att de som har att rätta sig efter den också kan läsa den tämligen bra. Det har tidigare inte varit några problem på den punkten. Jag har nog så stor kontakt med den grupp som faller under denna lagtext, dvs. de som bedriver tillfällig handel.

Utskottet har, som Karin Ahrland redovisade, gått motionärerna till mötes. Som Karin Ahrland väl känner till har man tidigare här i huset haft ambitionen att förenkla både riksdagsspråket och den s. k. kanslispenskan. För många år sedan fanns det t. o. m. ett statsråd som skulle lära oss att skriva på Hästvedaprosa – men med föga framgång. Jag tror att motionärerna kan känna sig tillfredsställda med utskottets skrivning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

KARIN AHLAND (fp):

Herr talman! Jag har inte överskattat lagtexten. Jag har möjligen underskattat den, Sven Andersson.

Det är intressant att höra en ledamot av utskottet säga att det inte finns några problem här. Det står i utskottets betänkande att det var förknippat med en del problem. Jag är glad över att vi alla är överens om att ambitionerna är de riktiga. Den s. k. Hästvedaprosan kanske ändå var bättre än mycket av detta.

Det vore måhända bra om man tog fram de anvisningar som fanns på den tiden och läste dem även i riksdagen.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16 Föredrogs

Socialförsäkringsutskottets betänkanden

1978/79:6 med anledning av motioner om sjukförsäkringsförmåner till hemmamakar

1978/79:7 med anledning av motioner om vissa sjukpenningfrågor

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 17 **Kompensation för sjuklön m. m. som betalats från forskningsanslag**

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1978/79:8 med anledning av motion om kompensation för sjuklön m. m. som betalats från forskningsanslag.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! I den av statsminister Ullsten avgivna regeringsförklaringen kan man läsa dels att "regeringen skall motverka byråkratisering", dels att det skall ges "ökat stöd till forskning och utveckling".

Den fråga som behandlas i socialförsäkringsutskottets betänkande nr 8 gäller just hur byråkratin systematiskt underminerar stödet till forskningen. Det har den hållit på med rätt länge nu. Vid 1975 års riksdag slog så framstående ledamöter av denna kammare som Thorsten Larsson i Staffans-torp och Anders Wijkman, var för sig, larm om saken.

Vid 1976/77 års riksdag fullföljde Anders Wijkman och jag attacken mot ett orimligt, orättfärdigt och skadligt system. Nu har vi till behandling socialförsäkringsutskottets betänkande över min förnyade motion i ärendet, där jag till slut har försökt räcka budgetdepartementet en hjälpsande hand genom att föreslå en enkel åtgärd för att lösa problemet.

Förra året försökte jag i fabelns form skildra vad det rör sig om. Jag skall därför nu bara i korthet repetera vad det gäller genom att översätta utskottsbetänkandets kurialprosa till vanlig svenska.

Vänliga människor donerar, eller testamenterar, pengar till forskning över frågor, som ligger dem om hjärtat. Vetenskapliga nämnder utdelar dessa medel till forskare. Enligt bestämmelserna måste sådana medel förvaltas av en statlig myndighet, vanligen universitetsförvaltningen. Man räknar ut hur långt medlen räcker till att – förutom 39 % LKP (lönekostnadspålägg) – bestrida lönen enligt viss löneklass. Därefter kan forskaren anställa det

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Kompensation för
sjuklön m. m. som
betalats från forsk-
ningsanslag*

Onsdagen den
15 november 1978

*Kompensation för
sjuklön m. m. som
betalats från forsk-
ningsanslag*

biträde som han behöver. Så långt är allt gott och väl.

Men om nu den anställda medhjälparen drabbas av sjukdom eller får anledning att begära graviditets- eller föräldraledighet händer följande: Sjuklönen eller motsvarande betalas från forskningsanslaget, som raskt töms allt under det att forskningen står stilla. Någon vikarie kan inte anställas. Försäkringskassan betalar tillbaka 90 % av sjuklönen till staten, men ingalunda till forskningsanslaget utan till en helt annan inkomsttitel, som kallas "pensionsmedel". Vi talar i budgetsammanhang ofta om transfereringar. Jag måste säga att transfereringen av forskningsmedel till pensionsmedel nog är en av de mest häpnadsväckande transfereringar man kan tänka sig.

Alla är – och måste vara – medvetna om att detta är heltokigt och skandalöst eller att – för att citera utbildningsutskottets betänkande 1975/76:10, alltså för tre år sedan – "nuvarande ordning är ej tillfredsställande". Varför får då allt detta fortsätta? Jo, det står i socialförsäkringsutskottets betänkande nr 8: "Metoden är administrativt enkel att tillämpa." I folkpartiets Sverige fortsätter därför barnomsorgen att betalas av donationsmedel – trots att denna "risk" redan är täckt genom det till lönekostnaden knutna lönekostnadspålägget.

Vad har då regeringen – den förra och den nuvarande, för det är ju samma budgetminister – haft för sig i den här saken alltifrån riksdagens tillkännagivande den 27 november 1975 till dags dato?

Jo, statssekreteraren i budgetdepartementet och jag har skrivit brev till varandra, som i stort sett visat hur departementet är hopplöst insnärjt i myndigheternas paragrafdjungel. Jag har också försökt få statskontoret, som dock är statens rationaliseringsverk, att anvisa någon lämplig åtgärd, men även där tryter fantasin uppenbarligen.

Jag har, självfallet, hållit kontakt med aktiva företrädare för den medicinska forskningen. De har sagt att flertalet forskare troligen är villiga att ta en viss höjning av LKP-procenten för att slippa risken att anslagen rinner bort under långa, improduktiva perioder. Denna risk ökar naturligtvis i och med att föräldraledigheten utvidgas, eftersom en stor del av den personal det gäller befinner sig i 20-30-årsåldern.

Det förslag jag lagt fram i min motion är i all enkelhet att den anslagsförvaltande myndigheten i varje särskilt fall skall tillföra vederbörande forskningsanslag precis den summa som försäkringskassan inlevererar till inkomstiteln Pensionsmedel. Detta är ju rena självklarheten.

Socialförsäkringsutskottet, som ju domineras av äldre statsmän, har under de här åren hållit fast vid rekommendationen från 1809 års konstitutionsutskott att den lagstiftande makten skall vara "visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd". Jag välkomnar därför med tacksamhet att utskottet till sist tog sig samman och åtminstone "förutsätter" att regeringen nu skall företa den prövning av frågan som riksdagen, på det mera progressiva utbildningsutskottets hemställan, begärde för precis tre år sedan.

Låt mig till sist, herr talman, få göra vissa allmänna kommentarer med anledning av det här förevarande ärendet och återknyta till regeringsförkla-

ringens ord att man vill motverka byråkratisering och ge ökat stöd åt forskningen.

Till statsministerns kansli har nu knutits en av denna kammars ledamöter, Daniel Tarschys. Denne har på ett förtjänstfullt sätt medverkat till att kartlägga den svenska byråkratins arter och oarter. I sin bok *Den offentliga revolutionen* skriver Daniel Tarschys bl. a.: "Hur stort inflytande har medborgarnas politiska representanter över förvaltningsapparaten?" I slutet av sin analys ställer Daniel Tarschys frågan konkret så här: "Går vi oundvikligen mot en tillvaro – – där lekmännen till slut inte mäktar tränga in i teknokraternas vetande och vi till slut får en offentlig styrning utan politisk kontroll?"

I boken *Politikern, byråkraten och de nya styrformerna* skildrar Peter Gorpe politikerna som en grupp personer som blivit "systemövervakare – han/hon sitter i kontrollrummet snarare än i verkstaden". Denna skrift, liksom också professor Inge Jonssons antologi om *Maktens verktyg*, ger gripande skildringar av även centralt placerade politikernas maktlöshet mot ett anonymt "system".

Detta ger mig till slut anledning att åt kammars ledamöter – de här närvarande åtminstone – anbefalla läsningen av min amerikanska kollega John Galls mycket läsvärda och sällsynt underhållande bok, som kallas *Systemantics – How Systems Work and Especially How They Fail*. Det är en förödande analys av det förhållandet att stora system har en inboende tendens att växa i omfattning, utveckla egna målsättningar och leverera allt sämre resultat. De som arbetar med sådana system avlägsnar sig mer och mer från verkligheten, sådan vi andra upplever den, och sysslar i ökande utsträckning med en filtrerad, förvanskad och begränsad version av verkligheten, nämligen den som kommer ut ur datorn. Professor Galls slutsats är kort och kärnfull: "Red dig utan system närhelst det är möjligt."

Detta, herr talman, är det råd jag vill ge budgetministern och hans medarbetare på vägen när de nu, förhoppningsvis, skall verkställa den prövning som socialförsäkringsutskottet "förutsätter" att de skall gripa sig an med. Jag tror inte de behöver några stora system men väl några förnuftiga bokhållare, som begriper vad de sysslar med.

Herr talman! Förra gången jag talade i detta ärende – och det var sent på kvällen – underlättade jag socialförsäkringsutskottets uppgifter genom att, trots allt, yrka bifall till dess betänkande. Men det får faktiskt någon annan göra i dag.

SVEN ASPLING (s):

Herr talman! På en punkt kan jag hålla med herr Biörck i Värmdö. Han har alldeles rätt i att det här ärendet håller på att bli något av en följetong – vilket ju dock herr Biörck i hög grad själv är orsaken till, eftersom han inte låter sig nöja med att riksdagen på utbildningsutskottets förslag redan beslutat att frågan bör bli föremål för prövning av regeringen och därefter underställas riksdagen för beslut.

Det är ju inte alla motioner som får den välvilliga behandlingen. Vi har i

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Kompensation för
sjuklön m. m. som
betalats från forsk-
ningsanslag*

Onsdagen den
15 november 1978

Anmälan av interpellation

socialförsäkringsutskottet haft ambitionen att utförligt redogöra för de faktiska förhållanden som bildar bakgrund till de bestämmelser som tillämpas. Den här frågan är inte så enkel som herr Biörck nu och tidigare söker få oss att tro.

Jag skall emellertid inte ta upp någon sakdebatt med herr Biörck. På den punkten vill jag endast hänvisa till utskottets ingående redogörelse för de överväganden som legat till grund för nuvarande bestämmelser. Utskottet har enhälligt avstyrkt herr Biörcks motion och hänvisat till den behandling som pågår inom regeringen. Utskottet förutsätter att denna prövning kommer till stånd och anser att det bör vara regeringens sak att överväga om den lösning herr Biörck anvisar är lämplig.

Med detta tycker jag att herr Biörck skulle kunna anse sig nöjd – i vart fall t. v. Vi får väl utgå från att regeringen, som redan har en riksdagskrivelse i ärendet, nu tillser att den blir behandlad och att riksdagen så småningom får ta ställning till de förslag och ståndpunkter som regeringen presenterar riksdagen.

Då jag, herr talman, inte avser att förlänga denna debatt ber jag att med det sagda få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18 Anmäldes och bordlades

Propositioner

1978/79:55 om förlängd köpeskillingskontroll m. m. vid överlåtelse av vissa statligt belånade småhus

1978/79:61 om utvärdering av kommunindelningsreformen

1978/79:64 om ändrad tidpunkt för ikraftträdande av konsumentkreditlagen (1977:981) m. fl. författningar

§ 19 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 15 november

1978/79:85 av *Nils Berndtson* (vpk) till industriministern om alternativ sysselsättning vid Saab-Scania AB i Linköping:

I flygindustrikommitténs nyligen avlämnade betänkande diskuteras bortfallet av sysselsättning vid olika alternativ i fråga om det militära flyget. Redan på kort sikt kommer sysselsättningen i Linköping att påverkas, och i ett längre perspektiv måste man räkna med betydande verkningar. Flygplans-

tillverkningen vid Saab-Scania utgör i dag en stor del av sysselsättningen i Linköping. Omkring 40 % av de industrissysselsatta i kommunen arbetar inom den militärberoende sektorn. Detta anger problemets storleksordning.

I det avlämnade betänkandet diskuteras också alternativ användning av det tekniska kunnandet inom flygindustrin. Detta problem har ställts under debatt i olika sammanhang. Vänsterpartiet kommunisterna har krävt att ett program utarbetas för civil användning av de resurser som i dag är bundna till militär verksamhet. Tyvärr framträder nu på nytt bristerna i förutseende och planering. Det rimliga borde vara att civila användningsområden fanns klara för att ta över resurser som frigörs från militär produktion. Den nödvändiga planeringen härför har dock inte skett.

Oron bland de anställda är i detta läge naturlig. Beräkningar framlägges över hur många arbetstillfällen som försvinner vid olika alternativ. Däremot saknas besked om vilka andra arbeten som kan skapas i stället. Det är ett berättigat krav från de anställda inom flygindustrin liksom från berörda orter att sysselsättningsalternativ skapas. Arbetslöshet och stagnation kan inte vara enda alternativet. Statsmakterna måste anses ha ett särskilt ansvar för att civil produktion kommer till stånd.

De försummelse som råder i fråga om planering för övergång till civil produktion kan befaras få allvarliga konsekvenser för sysselsättningen i Linköping. Det är därför angeläget att frågan om alternativ produktion nu får hög prioritet för att sysselsättningsproblemen skall kunna angripas framgångsrikt. Därvidlag är såväl omedelbara insatser som långsiktig planering nödvändiga. På detta område räcker det inte med hänvisning till de vanliga arbetsmarknadspolitiska insatser som kommit till användning i andra sammanhang. Här krävs också en planering som ligger framför kommande beslut i flygplansfrågan. Därför behövs omedelbara initiativ.

Med hänvisning till det anförda vill jag till industriminister Huss framställa följande frågor:

1. Vilka omedelbara åtgärder avser regeringen att vidta för att bereda arbetstillfällen för personal som förväntas bli utan sysselsättning vid Saab-Scania i Linköping?
2. Är regeringen beredd att utarbeta ett program för civilt utnyttjande av de resurser som kan frigöras bl. a. inom den militära flygplansindustrin?

Onsdagen den
15 november 1978

Meddelades att följande frågor framstälts

*Meddelande om
frågor*

den 15 november

1978/79:132 av *Sven-Erik Nordin* (c) till jordbruksministern om upplysning till skogsägare beträffande röjningsmetoder i skogsbruket:

Det pågår i dagarna en debatt om skogsvården och dess inriktning. Debattens huvudfråga har varit om röjningen skall ersättas med kemisk lövbekämpning.

Detta måste ses som högst diskutabelt både av miljömässiga skäl och av sysselsättningsskäl.

I det här läget är det viktigt att upplysningverksamheten till landets skogsägare utformas med objektiva fakta.

Är jordbruksministern beredd att ta initiativ till en objektiv upplysningsverksamhet till landets skogsägare beträffande röjningsmetoder i skogsbruket?

1978/79:133 av *Jörn Svensson* (vpk) till statsrådet Carl Tham om hanteringen av plutonium:

Uppscendeväckande uppgifter om okontrollerad hantering av ursprungligen svenskt plutonium har den senaste tiden kommit till offentligheten.

Med anledning härav vill jag ställa följande fråga till statsrådet.

Kan regeringen redogöra för vad som verkligen förekommit och vad den med anledning därav tänker göra?

1978/79:134 av *Rune Torwald* (c) till arbetsmarknadsministern om ökad effektivitet vid arbetsförmedlingarna:

När man läser redovisningarna från länsarbetsnämnderna kan man inte undgå att förvåna sig över hur stort antal obesatta lediga platser som finns vid varje rapportperiods slut, trots att tillströmningen av nya platser är så låg.

Samtidigt visar undersökningar, bl. a. i Göteborg, att arbetssökande ungdomar är mycket kritiska mot den hjälp de får vid arbetsförmedlingarna när det gäller att söka sig fram till lämpliga jobb och arbetsgivare. Man har svårt att värja sig för intrycket att alltför stor del av tillgänglig arbetskraft avdelas för utredningsverksamhet och dylikt i stället för att syssla med direkt arbetsförmedling. Det finns ju t. ex. inom Göteborgs och Bohus län yrkesgrupper, där man månad efter månad redovisar fler lediga platser än arbetssökande. Men samtidigt redovisas i andra grupper mångdubbelt större antal arbetssökande än lediga platser. Man bör väl söka förmå sistnämnda grupper av arbetslösa att söka sig över till expansivare branscher?

Jag vill mot denna bakgrund ställa följande fråga till arbetsmarknadsministern:

Vilka åtgärder övervägs för att öka effektiviteten inom olika organ som har att verka för att hålla arbetslösheten nere?

1978/79:135 av *Rune Torwald* (c) till statsrådet Carl Tham om elförsörjningen under tid då kärnreaktorer repareras:

Enligt statens kärnkraftinspektions rapport har de sex redan laddade kärnreaktorerna stått stilla ovanligt länge för reparationer m. m. under tredje kvartalet i år. Trots detta har uppenbarligen elförsörjningen klarats utan märkbara problem.

Mot denna bakgrund vill jag rikta tre frågor till statsrådet:

1. Hur stora förluster gjorde samhället per stilleståndsday för kärnreaktorer under tredje kvartalet i år?
2. Hur många dagar sammanlagt stod de sex reaktorerna stilla under nämnda kvartal?
3. Hur stor procentuell andel av elförsörjningen under tredje kvartalet svarade oljedrivna kondenskraftverk – alltså ej mottrycksproducerad el – för?

§ 21 Kammaren åtskildes kl. 13.57.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert

Nr 33

Onsdagen den
15 november 1978

*Meddelande om
frågor*